

Is empowerment een kwestie van geld?

**Een analyse van microfinanciering als middel voor
women empowerment in Guatemala en Oeganda**

Bachelorscriptie Culturele Antropologie

Oncko Heldring & Marlot Lamers

Is empowerment een kwestie van geld?

Een analyse van microfinanciering als middel voor women
empowerment in Guatemala en Oeganda

Oncko Heldring 3475662

o.w.heldring@students.uu.nl

Marlot Lamers 3351564

m.s.lamers@students.uu.nl

Bachelorscriptie Culturele Antropologie

Begeleiding: Nikkie Wiegink

Juni 2013

---

¹ Foto's voorpagina:

Foto boven: <http://www.fondesol.org/v1/index.php/es/que-es-fondesol>

Foto onder: Gemaakt door Marlot Lamers, maart 2013

Voorwoord

Daar is het dan, het belangrijkste moment uit onze bachelor opleiding Culturele Antropologie: het inleveren van de bachelorscriptie. Zonder elkaar echt te kennen besloten wij op een namiddag in oktober samen het bachelor onderzoek uit te voeren, iets wat achteraf een goede keuze is gebleken. Na een proces van ruim een half jaar met goede samenwerking is onze scriptie klaar en luidt dit het einde van onze bachelor in. We slaan nu allebei een andere weg in, maar de vriendschap die we tijdens het proces hebben opgebouwd zal blijven.

Bij ons beiden heeft is het veldwerk een onvergetelijke indruk achtergelaten. Allebei hebben we mooie dingen meegemaakt, interessante mensen ontmoet en veel geleerd, maar ook moeilijke momenten gekend. Het ging niet altijd van een leien dakje, maar we hebben ons door alle tegenslagen heen geworsteld en zijn met een goed gevoel teruggekomen uit het veld. Tijdens de maanden die volgden werden vele uren (samen) doorgebracht in de bibliotheek.

Graag willen wij alle informanten uit Guatemala en Oeganda bedanken die ons hebben geholpen tijdens ons veldwerk. Daarnaast bedanken wij Fondesol en Plan Uganda voor hun gastvrijheid en hulp bij het uitvoeren van ons onderzoek. Zij boden ons de mogelijkheid om mee te draaien in hun organisatie en brachten ons in contact met hun cliënten, die onze informanten werden. Speciale dank gaat uit naar onze gastgezinnen in Sololá en Tuba, die er alles aan hebben gedaan om ons zoveel mogelijk op te nemen in de respectievelijk Guatemalteekse en Oegandese samenleving en ons kennis hebben laten maken met de lokale cultuur. Hun gastvrijheid was een belangrijke steun tijdens ons verblijf.

Tijdens het hele onderzoeksproces is onze begeleidster, Nikkie Wiegink, ons tot grote steun geweest. In donkere tijden bracht een gesprek met haar verheldering, waarna we weer verder konden. Zonder haar was deze scriptie niet hetzelfde geweest: wij willen haar bedanken voor haar begeleiding.

Tot slot willen we graag onze omgeving bedanken. Bij Oncko waren zijn ouders de eerste (en trouwste) lezers van alle geschreven stukken: papa en mama, bedankt voor jullie onvoorwaardelijke steun! Marlot wil graag haar vriend Coen bedanken die vol enthousiasme haar stukken heeft gelezen en langs is gekomen in Oeganda. Ook wil ze haar moeder bedanken die een grote mentale steun is geweest.

Daarnaast bedanken wij graag alle huisgenoten, vrienden, vriendinnen en clubgenoten die ons de afgelopen tijd gesteund en geholpen hebben.

Oncko Heldring en Marlot Lamers

Inhoudsopgave

Voorwoord	v
Inleiding	1
Theoretisch kader	5
Microfinanciering en microkrediet	5
Empowerment.....	6
Gender, structuur en agency	7
Genderongelijkheid en armoede	9
Women empowerment door microfinanciering.....	11
Context	14
Guatemala.....	14
Oeganda	16
Empirie Guatemala.....	18
Microkrediet in Sololá, Guatemala.....	18
Genderverhoudingen	22
Microkrediet en women empowerment.....	25
Empirie Oeganda.....	29
Microfinanciering in Tuba, Tororo district, Oeganda	29
Genderverhoudingen	32
Microfinanciering en women empowerment.....	36
Conclusie.....	41
Literatuurlijst.....	46
Bijlagen	53
Bijlage I – Dimensies van empowerment.....	53
Bijlage II – Resumen	54
Bijlage III – Summary	57

Kaarten

Kaart 1 - Guatemala

Bron: <http://geology.com/world/guatemala-satellite-image.shtml>

Kaart 2 – Lago de Atitlán

Bron: <http://www.zonu.com/fullsize1-en/2009-09-17-5011/Area-of-Panajachel-and-Lago-de-Atitlan.html>

Kaart 3 – Oeganda

Bron: <http://www.infoplease.com/atlas/country/uganda.html>

Kaart 4 – Tororo district - Tuba

Bron: www.maps.google.com

Inleiding

In 2005 werd de Nobelprijs van de Vrede toegekend aan Mohammed Yunus, de stichter van de Grameen Bank. De Grameen Bank in Bangladesh was de eerste bank die op grote schaal microkredieten ging verstrekken aan de arme bevolking. Microkrediet zijn kleine leningen aan huishoudens en kleine ondernemingen die eerder niet kredietwaardig werden bevonden door banken en andere officiële kredietinstellingen. In eerste instantie wilde de Grameen Bank zowel aan mannen als aan vrouwen krediet verstrekken. In de praktijk bleken vrouwen echter betrouwbaarder cliënten te zijn dan mannen en hierdoor ging de Grameen Bank zich vooral richten op het verstrekken van kredieten aan vrouwen. De Grameen Bank behaalde zulke goede terugbetalingsresultaten dat de visie over de arme bevolking als kredietonwaardig afzwakte. Vele financiële en niet-financiële instanties overal ter wereld begonnen met het verstrekken van kleine leningen en andere financiële diensten, samen microfinanciering genoemd, aan armen, met name aan vrouwen (Armendáriz & Morduch 2010).

Door de toegenomen populariteit werd microfinanciering een belangrijk middel om armoede te bestrijden, waarbij vrouwen een belangrijke rol speelden omdat zij de kredieten vaker gebruikten voor de welvaart van het hele gezin in plaats van voor eigen consumptie (Garikipati 2008). Bovendien werd wereldwijd gedacht dat microfinanciering vrouwen kan empoweren doordat de toegang tot krediet hen economisch zelfstandig maakt. Deze gedachtegang komt voort uit de opvatting dat economische zelfstandigheid resulteert in betere onderhandelingsposities voor vrouwen binnen hun gezin en de gemeenschap waarin zij leven (Kulkarni 2011). In ontwikkelings-denken en academische debatten ontstond hierdoor het idee dat er door het aanbieden van microfinanciering aan vrouwen er twee veranderingen tegelijkertijd gerealiseerd konden worden: het verminderen van armoede en het verhogen van women empowerment (Lakwo 2006). Deze visie veronderstelt dus dat er een link is tussen microfinanciering en women empowerment, maar niet iedereen (Hunt & Kasynathan 2001, 2002; Kabeer 1998; Mayoux 1998; Kulkarni 2011) ziet deze link zo automatisch. Volgens Kulkarni (2011) is de patriarchale samenleving, die genderongelijkheid met zich mee brengt, de grootste rem op de emancipatie van vrouwen. Deze sociale structuur belemmert volgens haar de mate van empowerment die door microfinanciering bereikt kan worden. De patriarchale structuur, waarbinnen genderrelaties worden geconstrueerd, is echter in elke context anders. Net als bovengenoemde auteurs zien ook wij de link tussen women

empowerment en microfinanciering niet zo automatisch. In deze thesis bevragen wij deze link en in het bijzonder de veronderstelling dat microfinanciering leidt tot women empowerment.

Omdat volgens Kulkarni (2011) de context gebonden patriarchale structuur de grootste belemmerende factor is op women empowerment hebben wij onderzoek gedaan in twee verschillende landen. Wij hebben hiervoor specifiek naar genderverhoudingen binnen het huishouden in Guatemala en Oeganda gekeken. Dit is gebeurd door middel van etnografisch veldwerk. Aan de hand van de dimensies van Malhotra, Schuler & Boender (2002), die een economische, sociaal-culturele, familiale, persoonlijke, politieke en psychologische dimensie onderscheiden, hebben wij onderzocht of er sprake is van women empowerment voor vrouwen die toegang hebben tot microfinanciering in Guatemala en Oeganda. Met dit onderzoek hebben wij getracht inzicht te krijgen in de complexe relatie tussen gender, microfinanciering en women empowerment.

Door de theoretische ideeën die bestaan over de relatie tussen microfinanciering en women empowerment af te zetten tegen onze empirische data dragen wij bij aan het debat over het causale verband hiertussen. Wij ondersteunen het idee dat de link zeker niet automatisch is en de relatie tussen de onderzochte concepten erg complex is. Door deze relatie te onderzoeken dragen wij niet alleen bij aan de theorieën die hierover bestaan maar leveren wij ook een maatschappelijke bijdrage. Met behulp van onze data kunnen microfinancieringsinstellingen in onze onderzoeksgebieden inzicht krijgen over de genderverhoudingen binnen het huishouden en of deze verhoudingen een beperkende factor zijn voor women empowerment. Met deze informatie zouden zij strategieën kunnen ontwikkelen die de belemmeringen tegen kunnen gaan.

Het veldwerk is zowel in Guatemala als in Oeganda uitgevoerd in februari, maart en april 2013. Marlot heeft tien weken onderzoek gedaan in Tuba, Tororo district in Oeganda. Zij werd hierbij geholpen door Plan Uganda. Oncko heeft met de hulp van Fondesol acht weken onderzoek gedaan in de omgeving van Sololá, Guatemala. De onderzoeksomgeving en -populatie waarin wij onderzoek deden was erg verschillend. Beiden hebben we voornamelijk vrouwen geïnterviewd, maar Oncko moest hiervoor elke dag ‘op zoek’ naar zijn informanten, terwijl Marlot al middenin haar onderzoeksgroep woonde. Hierdoor was het voor Marlot mogelijk om veel participerende observatie te doen en rapport op te bouwen met haar informanten, waardoor zij meer diepgang in haar onderzoek heeft kunnen brengen. Daarnaast hebben wij het idee dat ons eigen gender een rol heeft gespeeld bij de toegang tot de onderzoeksgroep en het verkrijgen van informatie. Voor Marlot was het als vrouw

makkelijker om toegang te krijgen tot haar informanten, terwijl Oncko als man hierdoor werd belemmerd. Door het verschil in gender kunnen de antwoorden die we hebben gekregen van onze informanten beïnvloed zijn.

Het verschil in de toegang tot de onderzoeksgroep leidde tot het gebruik van (voor een deel) verschillende onderzoeksmethoden: Oncko heeft vooral interviews gehouden, terwijl Marlot naast haar interviews vooral ook veel informatie heeft uit informele gesprekken en participerende observatie. We hebben hierdoor op een verschillende manier data verkregen. Het was van belang om hier goed over te communiceren, zodat we terug zouden komen met vergelijkbare resultaten.

Oncko heeft nauwelijks gebruik kunnen maken van participerende observatie. Tijdens de betaalbijeenkomsten van groepen van Fondesol heeft Oncko echter wel kunnen observeren. Marlot daarentegen is echt onderdeel geweest van het dorp waarin zij woonde: ze ging met haar gastgezin naar de kerk, hielp mee in de winkel en op het land en woonde alle bijeenkomsten van de inwoners van het dorp bij. Tijdens de wekelijkse betaalbijeenkomsten had Marlot de taak gekregen om de boekjes te stempelen. Doordat zij altijd aanwezig was in het dorp bouwde ze niet alleen een vertrouwensband op met haar informanten, maar kon ook informatie checken. De vertrouwensband bouwde ze vooral op door informele gesprekken over verschillende onderwerpen te hebben met informanten, dorpsbewoners en medewerkers van Plan Uganda. Tijdens deze gesprekken is Marlot er bijvoorbeeld achter gekomen dat religie een belangrijk onderdeel speelt in het dagelijks leven van haar informanten. Deze informatie kon zij later gebruiken tijdens haar semigestructureerde interviews. Marlot heeft mede door de informele gesprekken met haar informanten veel geleerd over de context waar haar informanten in leven en wat hun gebruiken zijn. In de periode dat Oncko aanwezig was bij betaalbijeenkomsten heeft hij verschillende informele gesprekken gehad met medewerkers van Fondesol en met vrouwen die microkrediet ontvingen. In deze laatstgenoemde gesprekken ging het vaak over hun microkrediet. Daarnaast heeft Oncko veel informele gesprekken met zijn gastouders gehad over verschillende facetten uit de Guatemalteekse samenleving.

Naast veel informele gesprekken hebben wij allebei semigestructureerde interviews gehouden met onze informanten. Sommige van de interviews, indien de informanten instemden, zijn opgenomen met een voicerecorder. Oncko heeft in totaal veertien interviews gehouden met vrouwen die microkrediet ontvingen. Marlot heeft tien interviews gehouden met vrouwen die microfinanciering ontvingen en twee interviews met hun echtgenoten. Tijdens de interviews is gebruik gemaakt van dezelfde vragenlijsten. Marlot heeft tijdens

interviews met informanten die geen Engels spraken gebruik gemaakt van een tolk waarmee zij vooraf de vragen had doorgesproken. Naast semigestructureerde interviews hebben wij ook beiden open interviews gehouden. Oncko heeft open interviews gehouden met zijn gastmoeder over allerlei facetten van de Guatemalteekse cultuur. Marlot heeft open interviews gehouden met haar gastmoeder, gastvader en twee informanten. Deze gesprekken gingen over algemene zaken, maar ook over hun verlangens binnen het huishouden.

Marlot heeft in Oeganda tijdens de betaalbijeenkomsten twee keer een groepsgesprek met de deelnemers van de groep gehouden. Een keer ging het gesprek over hun ervaring met microkrediet en hoe dat werd gebruikt in het huishouden en de andere keer heeft Marlot een schema gemaakt over de genderverhoudingen en de eigendommen van mannen en vrouwen binnen het huishouden.

Tijdens ons gehele veldwerk hebben wij beide gebruik gemaakt van veldwerknootities. Dit waren zowel korte notities (jotnotes), interviewaantekeningen als volledige beschrijvingen die later uitgewerkt zijn om een zo goed mogelijk beeld te kunnen geven van de omgeving en leefomstandigheden van de onderzoekspopulatie, zoals vignetten.

In deze thesis zullen allereerst de belangrijkste theorieën en concepten die betrekking hebben op ons onderwerp uiteengezet worden. In dit theoretisch kader zullen onder meer theorieën over gender, armoede en women empowerment aan de orde komen. Vervolgens zal in hoofdstuk drie gekeken worden naar de context waarin het onderzoek plaats heeft gevonden. In hoofdstuk vier zullen de empirische resultaten van Oncko's onderzoek in Guatemala besproken worden, gevolgd door de resultaten van Marlots onderzoek in Oeganda in hoofdstuk vijf. Deze hoofdstukken zijn opgebouwd aan de hand van de drie hoofdconcepten binnen ons onderzoek: microfinanciering, gendercontext en women empowerment. In hoofdstuk zes zal een vergelijking gemaakt gaan worden tussen de gevonden resultaten en zal er teruggekomen worden op onze probleemstelling. Tot slot bevat deze scriptie een literatuurlijst en zijn als bijlagen twee samenvattingen in de onderzoekstalen, te weten Engels en Spaans, toegevoegd.

Theoretisch kader

Microfinanciering en microkrediet

Microfinanciering werd oorspronkelijk gedefinieerd als het aanbieden van “...a broad range of financial services to low-income micro-enterprises and household.” (Cornford 2001: 5) Hiervan is microkrediet één onderdeel. Meer specifiek kan hierover gezegd worden: “...a world in which as many poor and near-poor households as possible have permanent access to an appropriate range of high quality financial services, including not just credit but also savings, insurance, and fund transfers.” (Christen, Rosenberg & Jayadeva 2004: 2-3). Microfinanciering kunnen we daarom definiëren als het aanbieden van een brede waaier van financiële diensten aan huishoudens en micro-ondernemingen met lage inkomens. Hieronder vallen spaargelden en leningen, maar ook verzekeringen en geldoverdrachten. De definitie van microfinanciering is dus breder dan die van microkrediet, maar het verstrekken van leningen is wel de belangrijkste vorm van microfinanciering (Cornford 2001). Wij hebben ons in het onderzoek gericht op microkrediet in Guatemala en op een spaar/leen-systeem in Oeganda.

Het principe van lenen is zo oud als de mensheid zelf, maar de wortels van microfinanciering liggen in de jaren '70 en werd doorontwikkeld in de jaren daarna (zie Armendáriz & Morduch 2010; Ledgerwood 1999; Matin, Hume & Rutherford 2002). De Grameen Bank van Yunus Mohammed wordt als belangrijkste drijfveer achter microfinanciering gezien (Armendáriz & Morduch 2010). Deze bank ontwikkelde twee principes die een belangrijk aandeel hebben in het succes van microfinanciering: het verstrekken van krediet aan vrouwen en het principe van groepskrediet (Cull, Demirgüç-Kunt & Morduch 2009). Dit laatste zorgt voor sociale druk om terug te betalen. In de praktijk bleken vrouwen betrouwbaardere cliënten te zijn dan mannen omdat ze minder risico nemen, gevoeliger zijn voor groepsdruk en de kredieten gebruiken voor het welzijn van het hele gezin (Armendáriz & Morduch 2010: 212 & 218). Doordat lenen aan vrouwen een succes bleek te zijn, gingen steeds meer microfinancieringsinstellingen zich richten op het verstrekken van kredieten aan vrouwen (Armendáriz & Morduch 2010). Omdat microfinanciering nu vooral op vrouwen gericht werd ontstond het idee dat twee veranderingen tegelijkertijd gerealiseerd konden worden: het verminderen van armoede en het verhogen van women empowerment (Lakwo 2006): wij hebben ons in het onderzoek gericht op de tweede verandering. Om de relatie tussen women empowerment en microkrediet te kunnen analyseren is het belangrijk

om te weten wat empowerment voor ons onderzoek inhoudt: dit zal in de volgende paragraaf bekeken worden.

Empowerment

Empowerment is een complex begrip, dat een verandering aangeeft. *Disempowered* zijn betekent dat men niet in staat is om beslissingen te nemen die van invloed zijn op hun eigen leven. Empowerment verwijst naar het proces waarbij mensen die niet in staat waren om beslissingen te nemen dat nu wel zijn (Kabeer 2005). Volgens Sen (1993) hangen de vermogens van een persoon om te beslissen over het eigen leven samen met zowel persoonlijke kenmerken als sociale regelingen. Het gaat dus niet alleen om willen veranderen maar ook om kunnen veranderen. Voor het proces van empowerment is het nodig dat vrouwen zich bewust zijn van de ondergeschikte positie die zij innemen. Pas wanneer bijvoorbeeld vrouwen zich bewust zijn van gender discriminatie in het huishouden, kunnen er stappen ondernomen worden om hier iets aan te doen (Kenny & Camenzind 2007).

Lakwo (2006: 48) stelt dat women empowerment een “...*process of actors’ (re)interpretation and circulation of hitherto taken-for-granted normal discourses.*” is. Vrouwen moeten hierbij de leiding nemen. Bovendien noemt hij diverse ‘voorwaarden’ voor empowerment: zo moeten vrouwen disempowered zijn, moeten hulpbronnen en rechten eerlijk herverdeeld worden en moet de vrouw gebruik kunnen maken van haar agency (Lakwo 2006: 49). Empowerment moet gezien worden als zowel een proces als een uitkomst van agency van vrouwen, op het gebied van het aanvechten en veranderen van sociale structuren die genderongelijkheid inhouden (Lakwo 2006: 45). Dit standpunt wordt ondersteund en uitgebreid door Kabeer (1999 & 2005). Zij stelt dat binnen het concept van empowerment drie nauw met elkaar verbonden begrippen belangrijk zijn: agency, hulpbronnen en prestaties (Kabeer 1999).

Agency vertegenwoordigt het proces waarbij keuzes worden gemaakt en in werking worden gezet. Het gaat hierbij om de betekenis, de motivatie en het doel van de gemaakt keuze. Op deze keuzes zijn culturele en ideologische normen van invloed (Kabeer 1999), oftewel de keuzes worden beïnvloed door de sociale structuur die context-gebonden is. Hierop zal later uitgebreider worden ingegaan. Toegang tot hulpbronnen is volgens Kabeer (2005) het middel waardoor agency wordt uitgeoefend. Deze toegang wordt verleend door de verschillende instellingen en relaties, afhankelijk van iemands positie in de samenleving. Als bijvoorbeeld een vrouw voor haar toegang tot bronnen afhankelijk is van een lid van de familie, is ook haar capaciteit om strategische keuzes te maken beperkt. Tot slot stelt Kabeer

(2005) dat hulpbronnen en agency de mogelijkheden van mensen bepalen: dat wil zeggen, hun potentieel voor het leven dat ze willen leiden. De term 'prestatie' verwijst naar de mate waarin dit potentieel gerealiseerd of niet gerealiseerd is. In relatie tot empowerment worden prestaties beschouwd in termen van zowel agency wat wordt uitgeoefend als de gevolgen daarvan.

Het proces van empowerment kan volgens Malhotra et al.(2002) voorkomen op verschillende dimensies: economisch, sociaal-cultureel, familiaal, wettelijk, politiek en psychologisch. In een tabel² geven zij verschillende operationaliseringen van empowerment, die bovendien plaatsvinden op drie verschillende niveaus: huishoudelijk niveau, gemeenschapsniveau en 'bredere gebieden'. Wij hebben ons in het onderzoek voornamelijk gericht op huishoudelijk niveau, omdat wij hier de eerste veranderingen verwachtten. Omdat de operationaliseringen van Malhotra et al. (2002) een brede schaal van factoren omarmen kan het zijn dat een vrouw empowered is binnen één van de dimensies maar niet in de anderen. Het hebben van een eigen inkomen van een vrouw hoeft bijvoorbeeld niet te garanderen dat er sprake is van verandering in genderverhoudingen binnen het huishouden, zo stellen Mayoux & Hartl (2009). De operationalisering van empowerment door Malhotra et al. (2002) zal voor ons een handvat zal bieden in het analyseren van empowerment in Guatemala en Oeganda. Waar Malhotra et al. (2002) volgens ons echter te weinig aandacht aan geven is dat empowerment een proces is. Om dit idee toch mee te nemen gebruiken wij naast hun conceptualisering de definitie van Kabeer (2005) dat empowerment verwijst naar het proces waarbij mensen die niet in staat waren om beslissingen te nemen dat nu wel zijn. Hierbij is agency naar onze mening van belang omdat dit aangeeft welke mogelijkheden vrouwen hebben om dingen te veranderen. In het onderzoek hebben wij gekeken naar de invloed van microkrediet, dat de hulpbron is om het proces van women empowerment in gang te zetten. Of microkrediet in de praktijk daadwerkelijk een middel kan zijn om women empowerment te verwezenlijken is de vraag, omdat sociale structuren, die in elke context anders zijn, dit kunnen beperken (Armendáriz & Morduch 2010; Lakwo 2006). In de volgende paragraaf zullen we bekijken welke sociale structuren wij hiermee bedoelen.

Gender, structuur en agency

Eén van de sociale structuren die mate van women empowerment kan beperken is de patriarchale samenleving van veel ontwikkelingslanden. Deze structuur is een systeem

---

² Zie bijlage 1: Dimensies van empowerment

waarbij mannen een dominante positie hebben binnen de samenleving ten opzichte van vrouwen (Hunnicut 2009). Patriarchaal is niet hetzelfde als patrilineair, wat alleen een verwantschap structuur aanduidt, maar is hier vaak een gevolg van. Patrilineaire verwantschap gaat namelijk vaak samen met het erfrecht van vader op zoon van eigendommen, rechten en titels. Zo krijgen mannen eigendomsrecht over privé bezittingen zoals land en dieren en geven deze door aan hun oudste zoon. Dit geeft mannen privileges en macht ten opzichte van vrouwen, wat leidt tot genderongelijkheid. Daarnaast gaat een patrilineaire verwantschapsstructuur vaak samen met een patrilokaal huwelijk, wat inhoudt dat het getrouwde stel bij de ouders van de man gaat wonen (Kottak 2007).

Gender is een belangrijk sociaal construct dat socio-culturele aspecten van het man- of vrouw-zijn weergeeft. Er bestaat echter niet één vaste definitie van gender. Nencel (2007: 98) schrijft hierover: *“Rather there is a multitude of meanings that are constructed in relations and can change, shift or contradict depending on the context in which they are constructed.”* Gender is met andere woorden een sociaal construct dat wordt geconstrueerd door relaties tussen individuen, instituties en door identiteit (Nencel 2007: 98). Hoewel het dus lastig, dan wel onmogelijk is om een uniforme definitie van gender te geven zal voor deze scriptie gender als volgt worden gedefinieerd: *“Gender is historically contingent and constructed simultaneously embedded in material relations, social institutions and cultural meanings. Finally gender is intimately bound up with inequalities, not only in the often dominant relation of men to women but also to those of class and race.”* (Lamphere, Ragoné & Zavella 1997: 3). Deze definitie omvat naar onze mening alle aspecten van gender die wij belangrijk vinden voor ons onderzoek. Bovendien wordt door Lamphere, Ragoné & Zavella benadrukt dat gender, naast dat het historische wortels heeft, tegenwoordig nog steeds wordt geconstrueerd. Genderrelaties zijn dynamisch, en de agency van actoren speelt een belangrijke rol bij de constructie ervan.

Zo kunnen wij stellen dat actoren zelf invloed hebben op het construeren van gender. Zij zijn volgens Godfrey (2010: 5) *“...dynamic actors capable of responding to contradictions and shaping processes through direct and indirect contestation and bargaining for better placement towards decision processes and resources.”* De dynamische relatie, waarbij verhoudingen tussen mannen en vrouwen flexibel zijn, wordt gebruikt om bepaalde (gezamenlijke) belangen en doelen te bereiken, maar in sommige gevallen ook om te onderdrukken. Om deze zaken te bewerkstelligen is er een constante interactie tussen de deelnemers nodig, waarbij grenzen worden gedefinieerd en zo nodig geherdefinieerd, waarbij ook agency een rol speelt. De ‘spelregels’ voor deze interactie worden gevormd door sociale

structuren zoals klasse, leeftijd, macht, familie en cultuur, maar ook door agency (Godfrey 2010:5).

Giddens (1984) stelt dat structuren creaties zijn van mensen, waar binnenin wordt geparticipeerd. Het kan gezien worden als een systeem wat mensen zelf creëren terwijl het systeem ook weer mensen vormt in hun gedrag. Daarnaast stelt Giddens (1984) dat structuren de basis vormen voor macht en het zelfbewustzijn van mensen. Genderstratificaties, bijvoorbeeld, beperken mannen en vrouwen niet alleen om zich te gedragen op een bepaalde manier, maar het geeft hen ook een gevoel van identiteit en zekerheid van hun positie in de wereld (of deze positief is of niet). Volgens Sewell (1992) zijn er binnen de antropologie verschillende niveaus van structuren. Hierbij wordt gedacht aan de verschillende lagen van sociale structuren die verborgen zijn in het dagelijks bewustzijn, die het menselijk denken en handelen begeleiden en aanwezig zijn in hun weerstand tegen verandering. Actoren reproduceren sociale structuren, zowel opzettelijk als onopzettelijk, en in dit proces van reconstructie kunnen kleine verandering plaats vinden. Bij deze veranderingen speelt agency een belangrijke rol. Agency verklaart de creatie, re-creatie en transformatie van sociale structuren: het betekent het nemen van eigen beslissingen en uitvoeren van acties om structuren te veranderen. Aan de ene kant geven sociale structuren ruimte aan agency, terwijl de mate van agency ook is gebonden aan de grenzen van de sociale structuur (Hays 1994).

Mensen zijn dus in staat om genderrelaties binnen sociale structuren, zoals de patriarchale samenleving, te veranderen en herdefiniëren met behulp van agency. Hierbij zijn zij wel gebonden aan de grenzen van deze structuren die in elke context kunnen variëren in flexibiliteit, duurzaamheid en toegankelijkheid. Ons idee is dat de gendercontext invloed kan hebben op de link tussen microfinanciering en women empowerment. Hiervoor moeten we specifiek kijken naar de gendercontext. Vaak zijn de posities binnen deze relaties zijn echter niet altijd gelijkwaardig, wat leidt tot genderongelijkheid (Sen 2001).

Genderongelijkheid en armoede

Ongelijkheid op het gebied van gender is volgens Sen (2001: 466) geen homogeen fenomeen, maar een verzameling van problemen die niet gelijk van soort zijn, maar wel met elkaar in verband staan. Voorbeelden die Sen noemt van situaties waarin genderongelijkheid kan voorkomen zijn ongelijkheid op het gebied van geboortecijfers, door selectieve abortus op basis van geslacht, en de toegang tot basisfaciliteiten. Daarnaast zijn ook ongelijkheid op de arbeidsmarkt, binnen het huishouden en op het gebied van eigendom van goederen belangrijke punten die Sen behandelt (Sen 2001: 466-468). In een bepaalde context hoeven

deze verschillende soorten van genderongelijkheid niet altijd allemaal voor te komen, al bestaat er vaak wel een verband tussen de verschillende vormen. Binnen de vele vormen van genderongelijkheid is het telkens de vrouw die ondergeschikt is (Sen 2001). Bij genderongelijkheid moet echter in het achterhoofd gehouden worden dat het per context kan verschillen of het *emic* of *etic* genderongelijkheid betreft. Vooral met betrekking tot ontwikkelingslanden is het de vraag of vrouwen zelf wel vinden dat er sprake is van genderongelijkheid of dat het een “...*paternalistic attitude towards women in the third world.*” Mohanty (1988: 80) betreft. In ons onderzoek hebben wij ons vooral gericht op de emic ervaring van genderverhoudingen, en niet of vrouwen en mannen in onze ogen ongelijk zijn.

In veel landen heeft de achtergestelde positie van de vrouw een lange geschiedenis die is verweven met de manier waarop werd gedacht over armoede en economische ontwikkeling (Lakwo 2006). Falkingham & Baschieri (2009) geven een verandering in het algemene denkbeeld van armoede weer. Standaard economische analyses over armoede gaven een eenzijdig beeld over huishoudens waarin werd verondersteld dat alle gezinsleden de zelfde maten van welvaart kenden. Hierbij werd uitgegaan van het feit dat alle leden van het gezin dezelfde toegang hadden tot hulpbronnen. Het probleem hierbij is dat gender verschillen niet werden meegenomen en dat daardoor de situatie van vrouwen en kinderen vaak onderbelicht werd. Falkingham & Baschieri (2009: 45) wijzen op verschillende sociologische en antropologische onderzoeken (Bruce & Dweyer 1988; Chant 2007; Evans 1989; Moore 1992) die aantonen dat gezinsleden vaak helemaal niet de zelfde maten van welvaart kennen. In deze onderzoeken komt naar voren dat mannen vaak toegang tot en zeggenschap hebben over hulpbronnen en eerder geneigd zijn om een deel van het inkomen voor eigen consumptie te spenderen, terwijl vrouwen vaak aankopen doen voor de kinderen en het algemene huishouden. Ook Marin et al.(2002) spreken over deze homogene kijk op armoede. In de jaren '50, '60 en '70 van de twintigste eeuw, werd armoede voornamelijk gezien als een ruraal fenomeen. De landbouw kredieten, die werden aangeboden door hulpprogramma's, hielden geen rekening met genderrelaties en hierdoor, stelt Lakwo (2006), werd de positie van de vrouw nog meer verslechterd. In de jaren '80 veranderde het armoedebeeld en kwamen vrouwen meer centraal te staan. Recentelijk worden armen geconceptualiseerd als een heterogene groep kwetsbare huishoudens met complex levensonderhoud en uiteenlopende behoeften, waarbinnen genderongelijkheid een grote rol kan spelen (Lakwo 2006). Zoals reeds gezegd hangt het beeld over armoedebestrijding samen met het idee dat het aanbieden

van kredieten aan vrouwen hun levensstandaard kan verhogen en kan leiden tot women empowerment.

Women empowerment door microfinanciering

Het idee dat microfinanciering kan leiden tot empowerment komt vooruit uit de veronderstelling dat microfinanciering vrouwen economisch zelfstandig kan maken doordat het kapitaal en financiële middelen in hun handen te legt. Economische zelfstandigheid resulteert in betere onderhandelingsposities voor vrouwen binnen hun gezinnen en de gemeenschap waarin zij leven, en vervolgens resulteert dit in een hoger aanzien en meer zelfrespect. Volgens deze redenering kan microfinanciering women empowerment verwezenlijken (Kulkarni 2011: 15). Maar is deze link wel zo automatisch?

De vraag of microfinanciering vrouwen empowered of niet heeft aandacht gekregen in zowel academische en politieke kringen. De antwoorden variëren van “microfinanciering heeft de potentie om vrouwen volledig te empoweren” en “microfinanciering alleen kan niet leiden tot empowerment van vrouwen” tot “hoe vrouwen zelfs disempowered raken van microfinanciering” (Kulkarni 2011: 15). Ahmed (2008) stelt dat het goed mogelijk is dat microfinanciering de positie van vrouwen in sommige samenlevingen heeft verbeterd en in andere gevallen heeft verslechterd. De context van een samenleving speelt hierbij een rol, omdat de economische, politiek-organisatorische, ideologische en culturele domeinen waarbinnen instellingen voor microfinanciering zijn ingebed kunnen verschillen. Het simpelweg overhandigen van geld aan vrouwen en hen toegang verlenen tot andere financiële middelen leidt daarom niet automatisch tot empowerment, maar kan beperkt worden door context gerelateerde structuren (Kulkarni 2011). Wij sluiten ons aan bij deze visie van Kulkarni en vragen ons af welke invloed de gendercontext van Guatemala en Oeganda hierop heeft.

Volgens Kulkarni (2011) wordt de grootste rem op de emancipatie van vrouwen door microfinanciering veroorzaakt door de patriarchale structuur van veel ontwikkelingslanden. Zoals we eerder gezien hebben gaat deze sociale structuur gepaard met genderongelijkheid. Of vrouwen hun positie wel of niet kunnen verbeteren hangt samen met de grenzen van deze structuren die in elke context kunnen variëren in flexibiliteit, duurzaamheid en toegankelijkheid. Dit kan zorgen voor beperkingen in verschillende vormen en in verschillende stadia van het proces van empowerment, zoals stijgend huiselijk geweld (Bates, Schuler, Islam & Islam 2004) en weinig beslissingsmacht over het gebruik van de lening (Goetz & Gupta 1996). Wij zijn van mening dat de flexibiliteit van de grenzen van de

patriarchale samenleving van invloed is op de mate waarin vrouwen te maken krijgen met deze beperkingen. Tijdens ons onderzoek hebben wij ons vooral gericht op het beslissingsrecht en de taken van de vrouw binnen het huishouden, omdat wij verwachtten dat microfinanciering hierop de meeste invloed heeft; de economische, sociaal-culturele en familiale dimensie van Malhotra et al. (2011) zullen daarom in dit onderzoek de belangrijkste dimensies zijn om women empowerment te analyseren. Hierover zullen wij nu enkele visies van andere auteurs weergeven.

Naar aanleiding van een studie in India naar de relatie tussen women empowerment en microfinanciering meldt Basu (2006) dat onder vrouwen die leningen voor inkomsten genererende activiteiten had afgesloten, slechts vijf procent totale autonome controle over het geld had. Zesenvijftig procent deelde deze controle met hun echtgenoten, en bij achtendertig procent van de leningen hadden de echtgenoten volledige zeggenschap over de opbrengst van de lening. Onderzoek van Goetz & Gupta (1996) en Basnet (1995) in Bangladesh ondersteunt dit: veel vrouwen blijken daar hun leningen te gebruiken voor activiteiten van hun echtgenoot in plaats van zelf een bedrijfje op te zetten. Wanneer vrouwen uit ruraal Bangladesh echter zeggenschap over hun inkomsten hebben ze volgens Kabeer (1998) de neiging dit te besteden aan consumptie van het huishoudens, terwijl mannen het geld gebruiken om te investeren in verdere productieve activiteiten. Dit kan onder andere te maken hebben met een achtergestelde positie van vrouwen op het gebied van educatie (Mayoux & Hartl 2009). Ook vond Kabeer (1998) in Bangladesh dat veel vrouwen wanneer zij nieuw land kochten dit lieten registreren op naam van hun echtgenoot waardoor hij uiteindelijk het beslissingsrecht in handen had en het land bij overlijden zal worden overgenomen door de zonen. Daarnaast hebben vrouwen ook vaak minder tijd om zelf een bedrijfje op te zetten omdat ze dit moeten combineren met hun huishoudelijke taken (Mayoux & Hartl 2009). Kabeer (1998) geeft in haar artikel over haar onderzoek in Bangladesh echter aan dat vrouwen die een lening hebben een vergroot gevoel van eigenwaarde kunnen ervaren, zelfs als de lening niet heeft geleid tot meer zeggenschap binnen het huishouden. Hoewel genderrelaties, die gebonden zijn aan de sociale patriarchale structuur, dus een beperkende factor kan zijn voor emancipatie in de zin van beslissingsrecht, zijn er misschien wel dimensies waarop er toch empowerment bereikt kan worden, zoals de psychologische dimensie van Malhotra et al.(2002).

Om dit te kunnen bepalen moeten we kijken hoe empowerment wordt gemeten. Cheston & Kuhn (2002), die hun artikel baseren op empirische resultaten uit Afrika, Azië en Latijns-Amerika, onderbouwen de visie van Malhotra et al. (2002) en stellen dat empowerment door microfinanciering aanwijsbaar en meetbaar is binnen verscheidende

dimensies. Dit resulteert volgens hen in meetonderwerpen zoals: impact op het maken van beslissingen, het zelfvertrouwen van de vrouw, haar status binnen het gezin, familierelaties en het geval van huiselijk geweld, haar stem binnen de gemeenschap, haar politieke macht en haar rechten. Empowerment kan bereikt worden binnen de dimensies van Malhotra et al. (2002) maar dit hoeft niet op alle gebieden te zijn. Het meten van women empowerment wordt bemoeilijkt door de weging van empowerment binnen verschillende dimensies. Weegt de beslissing van een vrouw om aardappelen te koken hetzelfde als de beslissing om een stuk land te kopen? En wie beslist dat er bij de ene factor meer sprake is van women empowerment dan bij de andere? Swain & Wallentin (2009) merken terecht op dat de mening van de onderzoeker hierin ook een rol speelt en het daardoor lastig is om verschillende onderzoeken met elkaar te vergelijken. De verschillende dimensies en de gendercontext maken de link tussen microfinanciering en women empowerment een complex fenomeen en verschillende onderzoeken suggereren dat daarom de link zeker niet zo automatisch is als wordt verondersteld (Hunt & Kasynathan 2001, 2002; Kabeer 1998; Mayoux 1998). Zoals Johnson & Gordon (2000) aangeven, de veronderstelling dat empowerment van vrouwen kan toenemen naarmate ze meer geld verdienen, zonder context specifieke strategieën voor het omgaan met genderongelijkheid, moet ter discussie worden gesteld.

Context

Guatemala

Guatemala is een land in Centraal-Amerika met grote ongelijkheden tussen bevolkingsgroepen op verschillende vlakken, zoals armoede en geletterdheid maar ook op sociaal en politiek gebied. De armoede is een van de redenen dat microkrediet door mijn informanten, allen inheems, zo belangrijk gevonden wordt; dit is voor hen de enige mogelijkheid om een eigen bedrijfje op te starten. Ongeveer de helft van de totale bevolking van bijna 11,5 miljoen inwoners is inheems en heeft een Maya-achtergrond. Daarnaast wonen in Guatemala veel *ladinos*: dit is een groep die onder andere bestaat uit *mestizos*, een bevolkingsgroep met zowel Europese als inheemse voorouders. Van de inheemse populatie moet 74,2% rondkomen van minder dan twee dollar per dag; bij de niet-inheemse bevolking is dit 40,9%. In rurale gebieden leven daarnaast meer mensen (75,6%) in armoede dan in de stedelijke omgeving (28,8%). Er zijn grote regionale verschillen in armoede; in de Sur Occidente, het gebied waar Sololá deel van uitmaakt, leeft zo'n 72% in armoede, terwijl dit bijvoorbeeld in de regio Metropolitana, een regio waar ook Guatemala-stad in valt, slechts 19,3% is. (Naciones Unidas 2000: 43-45)

De informanten uit mijn onderzoek wonen allemaal in semi-rurale dorpjes in de omgeving van de stad Sololá. Sololá is de hoofdstad van de gelijknamige provincie, en ligt op ongeveer tien kilometer van Lago de Atitlán. De provincie Sololá ligt in de regio Sur Occidente, in het zuidwesten van Guatemala. De stad Sololá, gelegen op zo'n 140 kilometer van Guatemala-stad, de hoofdstad van Guatemala, heeft ongeveer 20.000 inwoners, terwijl in de gehele provincie rond de 360.000 mensen wonen. Een groot gedeelte van de inwoners van Sololá is inheems, en hun eerste taal is de Maya-taal Kaqchikel. Velen spreken daarnaast ook nog (een beetje) Spaans. De meeste van mijn informanten kwamen uit San Jorge la Laguna, een dorpje met ongeveer twee duizend inwoners op zo'n vijf kilometer van Sololá. In San Jorge la Laguna heeft Fondesol vijf verschillende microkredietgroepen, elk bestaande uit vijftien personen. Daarnaast zijn nog enkele informanten uit Santa Catarina Palopó en uit Panajachel geïnterviewd, twee dorpen direct aan het Lago de Atitlán. In beide dorpen verstrekt Fondesol microkrediet aan twee groepen.

Microfinancieringsorganisaties in Guatemala kunnen worden onderverdeeld in twee soorten: gereguleerde en niet-gereguleerde organisaties. Niet-gereguleerde organisaties die microkrediet verstrekken in Guatemala zijn niet-gouvernementele organisaties (NGO's), Private Organisaties voor Financiële Ontwikkeling (POFO), en zogeheten *Cooperativas de*

Ahorro y Crédito, oftewel Cooperaties voor Sparen en Krediet. Onder de gereguleerde organisaties vallen bijvoorbeeld banken, die het verstrekken van microkrediet als commerciële strategie beschouwen. (Gutiérrez 2009: 8)

Het onderzoek is uitgevoerd met medewerking van Fondesol, een niet-gereguleerde microkrediet-organisatie in Guatemala. Fondesol staat voor *Fondo para el Desarrollo Solidario*, oftewel Fonds voor de Solidaire Ontwikkeling, en is een private organisatie. In 2012 eindigde Fondesol op de derde plaats op de lijst *Microfinanzas Américas: las 100 mejores*, een ranglijst voor microfinancierings-instituten in geheel Latijns-Amerika en de Cariben, waarbij gekeken is naar reikwijdte, efficiëntie en transparantie. De organisatie heeft haar hoofdkantoor in Guatemala-stad, en heeft kantoren in een groot deel van Guatemala, waaronder in Sololá. Fondesol is een zelfvoorzienende institutie die mensen toegang biedt tot een krediet, voornamelijk in de armere sectoren van de Guatemalteekse samenleving. Hierbij vindt Fondesol verschillende waarden belangrijk: waardigheid, respect, integriteit, verdraagzaamheid, eerlijkheid en betrouwbaarheid (Fondesol 2013). De ruime meerderheid van de kredieten die Fondesol verstrekt (90%) is aan *banco comunales*, groepen mensen die elkaar kennen en gemeenschappelijk een krediet aanvragen (zie Gutiérrez 2009:14). Fondesol heeft bijna 50.000 cliënten, waarvan ongeveer 85% inheems is. Van de cliënten van Fondesol is bijna 70% vrouw en iets meer dan 30% man (Fondesol 2013). Deze laatste verhouding is niet alleen bij Fondesol te zien: ook bij andere microkrediet-organisaties is bijna twee derde deel van de cliënten vrouw, en ongeveer de helft van deze vrouwen is inheems (Gutiérrez 2009: 35). In mijn onderzoek heb ik me uitsluitend gericht op de vrouwen die een microkrediet ontvangen. De manier waarop de leningen aan *banco comunales* bij Fondesol precies in elkaar zitten zal in het empirische hoofdstuk over Guatemala behandeld worden.

In Guatemala worden genderrollen voor een belangrijk deel bepaald door de patriarchale samenleving, al is dit de laatste jaren minder het geval dan enkele decennia geleden (Carey 2008; Little 2000). Traditionele genderrollen, die gevormd werden door culturele ideeën die ontstaan zijn in het licht van de Spaanse overheersing en tot uiting kwamen in sociale constructen als *marianismo* en *machismo* (zie Sanabria 2007; Stevens 1973), zijn de laatste jaren minder statisch geworden. De vrouw bevindt zich, bijvoorbeeld door toegang tot microkrediet, steeds meer in het publieke domein in plaats van 'thuis', waardoor traditionele genderverhoudingen onder druk komen te staan (Carey 2008). In het empirische hoofdstuk over Guatemala zullen de genderverhoudingen binnen de huishoudens van mijn informanten geanalyseerd worden, om vervolgens te kijken op welke gebieden zij volgens de operationalisering van Malhotra et al. (2002) empowered zijn.

Oeganda

Oeganda is één van de armste landen ter wereld. Volgens de World Development Indicators leefde in 2002 55% van de mensen van minder dan 2 dollar per dag (MIXmarket 2012). Hierdoor zijn er in het land veel ontwikkelingsorganisaties te vinden, waaronder microfinancieringsinstellingen. De Oegandese markt voor microfinanciering heeft een belangrijke ontwikkeling doorgemaakt sinds de grote bankencrisis in de jaren 1990 en wordt nu ondersteund door een robuuster regelgevingskader dan ooit tevoren. De Bank van Oeganda reguleert nu ongeveer 27 microfinancieringsinstituten (MFI's). Bijvoorbeeld Uganda Finance Trust Limited en Pride Microfinance Limited die actief zijn in heel Oeganda. Daarnaast zijn er nog meer dan 1200 MFI's die niet gereguleerd worden door of onder supervisie staan van de Bank van Oeganda (MIXmarket 2012). Omdat ongeveer 87% van de bevolking leeft in rurale gebieden zijn de meeste MFI's actief op het platteland.

Voor mijn onderzoek heb ik samengewerkt met de organisatie Plan Uganda die het project Village Loan Savings Association (VSLA) heeft opgezet. Dit project zet kleine spaar-en-leen groepen op voor mensen in rurale gebieden. De organisatie is momenteel acht jaar actief in de districten Kamuli, Luweero en Tororo en gaan nu starten in de rurale gebieden rond Kampala. Vijfenzeventig procent van de deelnemers is vrouw en veel hiervan zijn analfabeet en ongeschoold (Plan Uganda 2011). Naast het VSLA project heeft Plan nog meer programma's om de ontwikkeling van mensen op in rurale gebieden te stimuleren, zoals het aanleggen van waterputten en het bouwen van scholen. Daarnaast heeft Plan een overkoepelend gendermainstream programma die in al hun verschillende activiteiten terug komt. Op deze manier willen zij vrouwen een stem geven in de samenleving.

Ik heb mijn onderzoek gedaan bij VSLA groepen in het Tororo district in het oosten van Oeganda. Dit jaar bestaan de oudste VSLA groepen daar acht jaar en sinds de oprichting komen er nog elk jaar veel nieuwe bij. Plan Uganda is op dit moment bezig om ook groepen op te zetten met de jeugd. De gemeente waar ik zat, Molo, is onderverdeeld in vier deelgemeentes. Tuba, één van die vier deelgemeente, telt zes VSLA groepen van elk ongeveer 30 leden. Tuba is weer onderverdeeld in 11 dorpen. Mijn informanten leven in twee dorpen; Agomit en Tuba Central. Deze twee dorpen liggen rond een centrum, wat winkeltjes langs de kruising met de hoofdweg, genaamd Milo 8. Hier vindt alle handel en bedrijvigheid plaats. Molo is net als de rest van het district een ruraal gebied met een lage bevolkingsdichtheid. De enige grote stad is Tororo en die ligt op zo'n tien kilometer afstand van Tuba. Omdat de wegen erg slecht onderhouden zijn duurt het zo'n vijftwintig minuten met de motor of auto om daar te komen. In Agomit zijn er 62 huishoudens waar gezamenlijk 556 mensen wonen.

Van deze 62 huishoudens zijn er acht *female-headed households*. In Tuba Central zijn er 78 huishoudens waar 701 mensen wonen. In Tuba Central zijn er negen female-headed households. Hoewel Engels de officiële taal is van Oeganda wordt dit lang niet door iedereen gesproken. De belangrijkste talen in Tuba zijn Jopadhola en Iteso, afkomstig van de twee grootste gelijknamige stammen in Tororo. De leeftijd van mijn informanten varieert van 28 tot 65 jaar en op één na hebben al mijn informanten kinderen. De helft is getrouwd en de andere helft van mijn informanten is alleenstaand doordat hun man is overleden of omdat ze bij hun man zijn weggegaan. De vrouwen die zijn gescheiden geven allemaal aan de slechte behandeling van hun ex-man de reden is waarom ze zijn weggegaan.

In de literatuur wordt Oeganda omschreven als een patrilineaire samenleving, wat inhoud dat kinderen afstammen van de familielijn van de vader. Verwantschap is in Oeganda een belangrijk fenomeen binnen de individuele en gemeenschapsidentiteit (Otiso 2006) Binnen stammen zijn er honderden clans die een familie aanduiden zonder dat dit bloedverwanten hoeven te zijn. Er mag dan ook niet binnen een clan getrouwd worden. Naast patrilineair kent Oeganda ook patrilokale samenlevingen. In Tuba gaat het bruidspaar nadat het getrouwd is wonen bij de familie van de man. Vaak heeft de man al een eigen hut op het terrein van de ouders waar de vrouw dan bij in trekt. Uit het theoretische kader blijkt dat patrilineaire verwantschap vaak leidt tot een patriarchale samenleving omdat het erfrecht van eigendommen vaak van vader op zoon gaat. Dit heb ik ook gezien op mijn onderzoekslocatie. Op deze manier krijgen mannen in Tuba eigendomsrecht over familieprivé bezittingen zoals land en dieren en geven deze weer door aan hun oudste zoon. Wanneer een man geen zonen heeft gaat het familiebezit naar de broer van de man. Het is niet gebruikelijk om het bezit aan de vrouw te geven.

Deze benadeelde positie van vrouwen op het gebied van toegang tot land en andere hulpbronnen is volgens Otiso (2006) een veel voorkomend fenomeen in Oeganda. Vandaag de dag is er binnen de politiek veel aandacht voor gelijkheid van rechten voor mannen en vrouwen. Tijdens mijn aanwezigheid is er door de politieke partijen gesproken over het afschaffen van de bruidsprijs en het instellen van een huwelijkscontract. Deze ideeën stuiten echter zoals ik merkte nog op veel weerstand bij de lokale bevolking. Dit kan aangeven dat de grenzen van de patriarchale structuur van mijn onderzoekslocatie niet zo flexibel zijn als in het theoretisch kader wordt verondersteld. Er zal in dit geval weinig ruimte zijn voor women empowerment door microkrediet. In de empirie zal dit verder worden uitgewerkt.

Empirie Guatemala

Microkrediet in Sololá, Guatemala

Langzaam druppelen de vrouwen van de microkredietgroep BC Coloniales de woonkamer binnen. De tv staat aan en een jongen zit naar een voetbalwedstrijd te kijken. De vrouwen, allen gekleed in kleurrijke Guatemalteekse rokken, hebben hier echter geen aandacht voor. Zij hebben om twee uur afgesproken om een gedeelte van hun microkrediet af te lossen.

Er wordt wat gepraat, maar vooral in stilte gewacht op de vrouwen die nog moeten komen.

Wanneer zes van de acht vrouwen aanwezig zijn wordt begonnen met het innen van het geld. Een wat oudere vrouw leest de bedragen die iedereen moet betalen voor van een lijst. De voertaal is Spaans, en niet de lokale taal Quiche. Een van de vrouwen moet 550 Quetzal (ongeveer €55) betalen. Ze heeft het gepast. Het geld wordt nageteld door een ander lid van de groep. Vervolgens wordt het in stapeltjes op tafel neergelegd, klaar voor terugbetaling aan Fondesol.

Banco Comunal Coloniales is een groep vrouwen uit San Jorge la Laguna die samen een microkrediet heeft bij Fondesol. Microkrediet biedt mensen een mogelijkheid om kapitaal te verkrijgen om bijvoorbeeld een klein bedrijfje op te starten, wat door de armoede op veel plaatsen in Guatemala anders eigenlijk niet mogelijk is. In deze paragraaf zal gekeken worden hoe microkrediet bij Fondesol, de organisatie waar ik onderzoek bij heb gedaan, werkt en welke plaats het krediet inneemt in de levens van mijn informanten.

Fondesol verstrekt vooral kredieten aan groepen vrouwen, maar soms ook aan individuen en gemengde groepen, waarvan echter het merendeel vrouw is. Het feit dat Fondesol meer vrouwelijke cliënten heeft dan mannelijke zou kunnen liggen aan dat in Guatemala de mannen vaak een vaste baan hebben, en de vrouwen voor de huishouding zorgen. De vrouwen vragen meestal een krediet aan om te beginnen met een bedrijfje waarvan ze de werkzaamheden kunnen combineren met het huishouden. Omdat mannen een vaste baan hebben zouden zij hier geen tijd voor hebben. Een andere reden zou kunnen zijn dat omdat de groepen door de mensen zelf worden samengesteld (men moet zelf vijftien personen vinden die mee willen doen), de vrouwen er meer vertrouwen in hebben om met andere vrouwen een lening aan te gaan dan met mannen. Zoals diverse van mijn informanten aangaven bestaat in Guatemala het idee dat vrouwen verstandiger en beter met (geleend) geld om kunnen gaan dan mannen. Dit komt overeen met de visie van Armendáriz & Morduch (2010), die

onderbouwen dat vrouwen betrouwbaardere cliënten voor microkrediet-organisaties zijn dan mannen. Helaas heb ik geen informatie over hoe bij Fondesol hierover gedacht wordt.

De groepen die een krediet bij Fondesol willen krijgen moeten hiervoor solliciteren. Voor alle groepsleden, die door de groep zelf ‘geselecteerd’ zijn, wordt door Fondesol gekeken of ze kredietwaardig zijn en geen andere schulden hebben. Indien een groepslid hierbij een negatief advies krijgt wordt deze persoon geweigerd en moet de groep zelf een nieuw lid zoeken om het aantal van vijftien weer te completeren. Wanneer dit gelukt is wordt de groep uitgenodigd om naar het kantoor van Fondesol in Sololá te komen voor het tekenen van het contract en de uitgifte van de cheques. Wanneer iemand voor de eerste keer een microkrediet bij Fondesol aanvraagt bedraagt de hoogte van de lening maximaal 2000-2500 Quetzal (ca. €200-250). Dit bedrag kan vervolgens in eventuele volgende jaren elk jaar met 25% worden verhoogd. Het geld moet in principe gebruikt worden voor een bedrijfje, maar dit wordt niet gecontroleerd door de organisatie. Fondesol vertrouwt erop dat de vrouwen het geld hiervoor gebruiken: hier zijn de waarden die zij belangrijk vindt, zoals eerlijkheid, terug te zien. Na de uitgifte van de cheques wordt gedurende een jaar elke maand rente (27% op jaarbasis, 2,25% op maandbasis) of een combinatie van rente en kapitaal terugbetaald aan Fondesol. Dit gebeurt tijdens een betaalbijeenkomst, die verlopen kan zoals in bovenstaande beschrijving, waarbij een medewerker van Fondesol aanwezig is. Na precies een jaar moet het gehele bedrag terugbetaald zijn, hetzij via maandelijks aflossing, hetzij in één keer een jaar na uitgifte van de cheques. Zodra het bedrag terugbetaald is kan de groep opnieuw een lening aanvragen. Wanneer een persoon geen nieuwe lening wil heeft hij of zij nu de mogelijkheid om uit de groep te stappen en moet de groep weer een nieuw lid zoeken. Bijna al mijn informanten gaven echter aan na het huidige krediet een nieuw krediet te willen aanvragen, meestal om hun bedrijfje te vergroten. Sommigen daarentegen zeiden te stoppen met lenen na het huidige krediet omdat zij bijvoorbeeld vonden dat ze te veel geld moesten uitgeven aan de rente.

De meeste vrouwen die ik heb gesproken hebben al meerdere jaren microkrediet. Dit was niet alleen bij Fondesol, maar soms ook via andere organisaties. Over de aanvraag van een krediet werd altijd eerst overlegd met de echtgenoot of met andere familieleden, zoals ouders. Een van mijn informanten, Olivia³, zei over de mening van haar echtgenoot “...in het begin was hij het niet eens met het aanvragen van een krediet...hij wilde het niet, hij vond het niets dat ik een krediet aanvraag.” In dit geval was de echtgenoot in het begin duidelijk niet

---

³ Alle namen van personen in deze scriptie zijn gefingeerd

enthousiast over het aanvragen van een krediet, maar zag uiteindelijk de noodzaak er wel van in. Olivia, een vrouw van 57 jaar, was geschoold als lerares op een basisschool. Doordat ze uit een ander deel van Guatemala naar Santa Catarina Palopó verhuisde en de lokale Maya-taal niet sprak kon ze echter in haar nieuwe woonplaats niet aan een baan komen. Door een krediet aan te vragen bij Fondesol kon zij echter een *comedor*, een lokaal restaurant, beginnen. Met de inkomsten hiervan konden zij en haar man, die ook een inkomen had, hun gezin onderhouden. De rest van de vrouwen gaf aan dat de echtgenoten (en in een geval de ouders) van mijn informanten positief stond tegenover het initiatief van de vrouw om een krediet aan te vragen. Vaak was de aanleiding voor de aanvraag dat ze door andere vrouwen gevraagd werden of ze mee wilden doen, en dat ze het wel een goed idee vonden. Bijna al mijn informanten hebben hun microkrediet gebruikt om een bedrijfje te beginnen of een al bestaand bedrijfje te vergroten. In de situatie van één van mijn informanten kwam het initiatief van de man; in hun huishouden was het geld gebruikt voor uitbreiding van het huis en dus niet voor een eigen bedrijfje.

De vrouwen zelf geven aan dat microkrediet zowel positieve als negatieve kanten heeft: het biedt mogelijkheden, maar het kost ook geld om elke maand de rente te betalen. Olivia vertelde mij: “Het [microkrediet] is positief, indien iemand weet hoe met het geld om te gaan. Als een persoon met geld om kan gaan weet hij of zij dat hij het kan betalen. Indien iemand niet weet om met geld om te gaan, kan hij het niet betalen. Het heeft dus positieve maar ook negatieve kanten, afhankelijk van wie er mee om gaat.” Volgens haar is het dus belangrijk dat iemand weet om met geld om te gaan: wanneer hij of zij dit niet kan, zal het aanvragen van een microkrediet voor hem of haar de economische situatie verslechteren. Toch vinden alle vrouwen dat microkrediet vooral een positieve invloed heeft: het helpt hen om hun economische situatie te verbeteren. Volgens hen zijn ook hun echtgenoten vaak positief over het microkrediet omdat het leidt tot mogelijkheden om meer geld te verdienen, waardoor er meer geld binnenkomt bij het huishouden en het dus makkelijker is om het huishouden te onderhouden. Zelf heb ik hier echter niet met de echtgenoten over kunnen praten.

Door het hebben van een klein bedrijfje, wat alle vrouwen combineerden met hun taken in de huishouding, droegen de vrouwen bij aan het inkomen van het huishouden, wat zorgde voor meer financiële ruimte. De bedrijfjes die de vrouwen opzetten kunnen heel uiteenlopend zijn: het kan een handeltje in sandalen of *artesanía* zijn, maar ook een *comedor* of een *tortillaria*, een winkeltje waar verse tortilla's verkocht worden. Verschillende informanten hadden met hun microkrediet spullen voor *mostacilla* gekocht, het maken van

armbandjes en andere dingen van kraaltjes. Deze producten werden dan vervolgens opgehaald door een handelaar, die ze in grotere hoeveelheden doorverkocht, of de vrouwen verkochten de dingen zelf op straat in Panajachel aan toeristen. Zoals gezegd combineerden de vrouwen hun werkzaamheden voor het bedrijfje met hun taken in de huishouding. Bijna altijd werkten de vrouwen thuis, waarbij ze soms (voor bijvoorbeeld het maken van armbandjes van kraaltjes) geholpen werden door een of meerdere van hun kinderen. Het inkomen dat de vrouwen verdiende vormde in bijna alle huishoudens een belangrijk deel van de inkomsten, meestal in combinatie met het inkomen van de man. Voor één van mijn informanten zorgden haar werkzaamheden met *mostacilla* niet voor haar hoofdkomen, maar was het een manier om iets bij te verdienen. Zij had ook nog een andere baan, wat voor haar het hoofdkomen binnenbracht, en woonde, samen met haar dochter, bij haar ouders in huis.

De opbrengst van het bedrijfje wordt bijna altijd gebruikt voor het huishouden, zoals uitgaven aan voeding, huisvesting en (schoolgang van) de kinderen. Het geld dat de vrouw en hun echtgenoot verdienen wordt meestal samengevoegd en vervolgens gebruikt voor de uitgaven van het huishouden. Een belangrijke kostenpost hierbij is het terugbetalen van het krediet en de rente die betaald moet worden aan Fondesol. In het geval van Marlin, een 25 jarige vrouw met een winkeltje in San Jorge la Laguna, werd het geld dat verdiend werd met haar winkel, opgestart door microkrediet, hier ook weer in geïnvesteerd: alle uitgaven binnen dat huishouden werden gedaan met het geld dat verdiend werd door Marlin's echtgenoot, die timmerman was. Omdat Marlin graag haar winkel wil vergroten hebben zij en haar echtgenoot besloten om alle winst hiervoor te gebruiken. In de meeste gezinnen vormt de opbrengst van het bedrijfje van de vrouw echter een belangrijk deel van het inkomen van het huishouden, en de vrouwen geven aan dat ze binnen het huishouden deze inkomsten eigenlijk niet kunnen missen.

Zoals in deze paragraaf naar voren is gekomen is microkrediet voor mijn informanten erg belangrijk, en heeft het een grote invloed op hun leven. Een van mijn informanten, Gloria, vertelde over haar microkrediet: "Godzijdank...dat we [een krediet] hebben gekregen heeft ons veel geholpen. Het heeft ons veel geholpen, godzijdank." Met behulp van het krediet heeft Gloria een bedrijfje kunnen opzetten, en daardoor kunnen zij en haar echtgenoot rondkomen. Zonder het microkrediet was dit een stuk moeilijker geweest. De impact van microkrediet wordt echter beïnvloed door de gendercontext. In de volgende paragraaf zal in worden gegaan op de genderverhoudingen waar de vrouwen mee te maken hebben.

Genderverhoudingen

Wanneer de drieënveertigjarige Cecilia uit San Jorge la Laguna 's ochtends vroeg opstaat is haar echtgenoot al wakker. Ze maakt voor hem ontbijt, waarna hij om half zeven gaat werken: hij is bouwvakker. Nadat ze haar kinderen, die naar school moeten, wakker heeft gemaakt bereidt ze ook voor hen het ontbijt. Zodra de kinderen naar school zijn begint Cecilia met het schoonmaken van het huis en het wassen van kleren. Op dinsdag, vrijdag en zondag doet ze dat niet: dan gaat ze met een van haar vier dochters naar de markt in Sololá, waar ze tomaten, pepers, limoenen, bananen en andere dingen verkoopt. Haar koopwaar financiert ze met het microkrediet dat ze heeft gekregen van Fondesol. Wanneer haar kinderen uit school komen gaat ze met hen brandhout zoeken. Om half vijf komt haar echtgenoot weer thuis van zijn werk, altijd vermoeid. Terwijl hij bijkomt van zijn werkdag maakt Cecilia voor hem het avondeten, hierbij geholpen door haar dochters.

Uit bovenstaande beschrijving blijkt dat Cecilia voor een groot deel voor de huishouding zorgt: in grote lijnen komt haar dagindeling overeen met die van andere informanten. Op één persoon na hebben de vrouwen een eigen bedrijfje dat ze met microkrediet hebben opgestart. Dat vrouwen dit tegenwoordig doen is echter iets van de laatste decennia. Bianca, een vrouw van midden dertig die tot een jaar geleden werkte bij een non-gouvernementele gezondheidsorganisatie, waarbij ze veel contact had met inheemse vrouwen, is van mening dat er een fundamentele verandering heeft plaatsgevonden. Tot enkele jaren geleden waren genderrollen in de regio van Sololá nog erg patriarchaal: “Onze ouders, onze voorouders hebben ons achtergelaten met het idee...de vrouw is er om de man te dienen.” Een aantal jaar geleden had iemand tegen Bianca gezegd dat ze deze rol niet goed vervulde: “De vrouw zei dat ik geen goede vrouw was, dat ik geen goede echtgenote was...omdat ik niet veel kinderen heb.” Traditioneel gezien moest de ‘ideale vrouw’ zoveel mogelijk kinderen krijgen en voor het huishouden zorgen; wanneer ze hier niet aan voldeed was ze geen ideale vrouw. Deze ideeën kwamen voort uit een wijdverspreid *marianismo* en daarmee in verband staand *machismo* in Latijns-Amerika (zie Sanabria 2007). Ideeën over de ‘ideale vrouw’ bestaan tegenwoordig veel minder volgens Bianca. Hoewel vrouwen veelal nog dezelfde taken hebben, bijvoorbeeld in de huishouding, is de vrouw in veel gevallen niet meer in dienst van de man, maar zijn zij gelijkwaardiger binnen het huishouden, zo vertelde zij. Carey (2008) en Little (2000) zien deze verschuiving ook, waarbij Little (2000:174) aangeeft dat de financiële bijdrage van vrouwen aan het huishouden heeft geleid tot een verandering binnen echtelijke relaties. Bianca noemt daarnaast onderwijs, zowel aan mannen als aan vrouwen, als

belangrijke reden voor de verandering in genderverhoudingen. Hoewel in een groot deel van de omgeving van Sololá de invloed van traditionele ideeën afgenomen is erkent Bianca ook dat er ook dorpen zijn waar de traditionele genderrollen nog een grote rol spelen en de vrouw duidelijk ondergeschikt is aan de man. Zo hebben de vrouwen volgens haar nauwelijks vrijheden, zoals geen toegang tot microkrediet. Volgens Bianca is de man “bang dat de vrouw meer rechten wil zodra ze ook geld verdient.” De organisatie waar Bianca werkte probeerde deze traditionele ideeën echter te veranderen door met de mannen in gesprek te gaan.

De vrouwen met wie ik gesproken heb komen in veel gevallen uit huishoudens die bestaan uit een vrouw die een microkrediet heeft ontvangen van Fondesol, haar echtgenoot en een verschillend aantal kinderen, uiteenlopend van één tot negen. Wanneer het dochters betreft wordt nadruk gelegd op het feit dat diegenen die al een huwbare leeftijd hebben (tussen de achttien en de twintig jaar) maar nog thuis wonen nog niet getrouwd zijn: als een vrouw trouwt trekt ze bij de (familie van de) man in. Meestal is dit eerst in huis bij de ouders van de bruidegom, tot dat er eventueel mogelijkheden zijn om een eigen huis te bouwen of kopen. De huizen waar mijn informanten wonen hebben bijna allemaal een patio waar verschillende kamers omheen gebouwd zijn. De keuken was hierbij vaak open, met alleen een dakje erboven. De huizen worden meestal bewoond door verschillende personen van verschillende generaties. Door deze traditie maakte in drie gezinnen ook de schoonmoeder van mijn informanten deel uit van het huishouden.

Op financieel gebied dragen in bijna alle gevallen zowel mijn informanten als hun echtgenoten bij aan het huishouden. In sommige huishoudens bieden daarnaast werkende, thuiswonende kinderen financiële steun. Zo vertelde Jennifer, waarvan drie werkende kinderen nog thuis wonen, mij: “Naast dat ze mij helpen [in de huishouding] met hun tijd dragen ze ook geld bij. Eentje betaalt het licht, de andere betaalt de kabel.” De inkomsten hangen dus af van de opbouw van het huishouden. Van het geld dat binnenkomt wordt echter altijd allereerst de (rente van de) lening aan Fondesol betaald. Dit is een belangrijke uitgavepost voor de meeste huishoudens, net als de schoolgang van de kinderen. Veel van mijn informanten vinden het belangrijk dat hun kinderen naar school gaan, zowel de jongens als de meisjes: zelf waren ze vaak slechts korte tijd (enkele jaren) naar school geweest. Gloria zei over haar ideeën over de schoolgang van haar kinderen: “Wanneer je een keer een papier tegenkomt, een ding, en je kunt het niet lezen, dan kun je niets doen, je kunt er dan niets mee.” Zelf was Gloria, een 42-jarige vrouw uit San Jorge la Laguna met negen kinderen, nooit naar school geweest, maar zij vond het duidelijk erg belangrijk dat haar kinderen leerden lezen. In enkele gevallen waren de vrouwen wel opgeleid, bijvoorbeeld tot lerares of

verpleegster, maar doordat ze hierin geen werk konden vinden, in combinatie met de zorg voor hun kinderen, hebben zij een microkrediet aangevraagd om een eigen bedrijfje te beginnen.

Waar op financieel gebied dus meestal door zowel de man als door de vrouw bijgedragen wordt aan het huishouden is de vrouw in de meeste gezinnen verantwoordelijk voor de meeste huishoudelijke taken. De vrouw kookt, wast, maakt schoon en zorgt voor de kinderen, in sommige gevallen net als Jennifer geholpen door al oudere ongetrouwde dochters. Af en toe helpt een echtgenoot mee in de huishouding, door bijvoorbeeld de kinderen naar school te brengen, te zorgen dat er brandhout is, te helpen met handelswaar naar de markt brengen of het koken van mais, nodig voor het maken van tortilla's in de *tortillaria* van de vrouw, maar meestal is dit niet het geval. Een van de redenen dat de vrouw voor een groter deel van het huishouden zorgt is dat zij veel thuis is: haar bedrijfje is vaak vanuit huis, waardoor ze ook tijd heeft voor de huishouding. De echtgenoten van mijn informanten hebben meestal vaste banen buitenshuis. Zij werken bijvoorbeeld als timmerman of bouwvakker, waardoor zij overdag geen tijd hebben om bij te dragen in de huishouding en hier 's avonds te moe voor zijn, zoals ook blijkt uit de beschrijving van de dag van Cecilia. Zij vertelde echter dat toen de kinderen te klein waren om te helpen en Cecilia ze niet alleen kon verzorgen haar man haar hielp, maar tegenwoordig had ze hulp van haar dochters en hielp hij daarom niet meer, evenmin als hun werkende en thuiswonende zoons.

Inmiddels hebben we gezien hoe de financiën en de taken binnen de huishoudens geregeld zijn. De manier waarop beslissingen genomen is echter nog niet belicht. Bijna al mijn informanten gaven aan, net zoals Bianca vertelde, dat ze gezamenlijk met hun echtgenoot beslissingen nemen binnen het huishouden. Ook over de manier waarop het microkrediet besteed is werd in bijna alle gevallen overlegd. Slechts eenmaal besliste de man alleen over wat er met het geld gebeurde, maar dit kwam doordat hij ook het initiatief had genomen voor de aanvraag van een krediet en de familie het geld gebruikte voor het afbouwen van hun huis. Carter (2004) noemt vier verschillende gebieden die zij bekijkt om genderverhoudingen in rurale gebieden in Guatemala te analyseren: beslissingsmogelijkheden over de aankoop van voedsel, de aankoop van medicijnen, doktersbezoek en financiële middelen. Zij schrijft dat bijna de helft van haar informanten aangaf dat hun echtgenoot alleen over de financiën van het huishouden beslist. Onder mijn informanten ligt dit iets anders: een groot deel neemt hier samen met hun echtgenoot beslissingen over. Hoe dit op de andere drie gebieden ligt is niet uit mijn data af te leiden.

De meeste vrouwen die ik heb gesproken vertelden mij dat zij en haar man gelijkwaardig zijn binnen het huishouden. Omdat het ons in het onderzoek ging over de manier waarop vrouwen genderverhoudingen ervaren was dit een belangrijke bevinding. Het ging ons niet om de etic, ‘paternalistische’ visie waarover Mohanty (1988: 80) spreekt, maar om het emic perspectief. Bijna al mijn informanten waren tevreden met de situatie binnen hun huishouden en geen enkele ervoer veel genderongelijkheid. Zij hebben dan ook niet een beeld van zichzelf dat ze *disempowered* zijn.

Zoals wij hebben laten zien in ons theoretisch kader bestaat in de literatuur het idee dat de toegang tot microkrediet kan leiden tot een verhoging van het womenempowerment van vrouwen (Kulkarni 2011; Ahmed 2008). In de volgende paragraaf zal aan de hand van operationalisering van empowerment van Malhotra et al. (2002) bekeken worden op welke vlakken mijn informanten in Guatemala empowered zijn. Malhotra et al. (2002) geven een tabel⁴, waarin zes verschillende dimensies van empowerment onderscheiden worden: economisch, sociaal-cultureel, familiaal, wettelijk, politiek en psychologisch. Daarnaast kan volgens hen empowerment plaatsvinden op drie verschillende niveaus: huishoudelijk niveau, gemeenschapniveau en ‘bredere gebieden’. Het framework van Malhotra et al. (2002) zal als analysemodel dienen in de volgende paragraaf.

Microkrediet en women empowerment

Doña Olivia, een 57-jarige informant uit Santa Catarina Palopó, heeft al negen jaar een microkrediet. Oorspronkelijk komt Olivia uit Petén, een provincie in Noord-Guatemala, waar ze tot een kleine tien jaar geleden woonde met haar man en vijf kinderen. Terwijl zij werkte als lerares in het basisonderwijs was haar man gids in de toeristische sector. Vanwege verschillende redenen, waaronder het geweld in Petén, verhuisde Olivia samen met haar kinderen naar Santa Catarina Palopó, een dorpje aan het Lago de Atitlán. Haar man bleef achter in Petén en Olivia wilde graag weer les gaan geven, maar doordat ze de lokale Mayataal van haar nieuwe woonregio niet spreekt kon ze geen baan vinden in het onderwijs. Met een microkrediet begon ze daarom een comedor, een klein lokaal restaurant. Omdat de kinderen, twee jongens en drie meisjes, het grootste gedeelte van de tijd bij haar zijn neemt Olivia beslissingen over hun opvoeding en over geldzaken binnen het gesplitste huishouden. Tegenwoordig woont haar man ook in Santa Catarina Palopó, maar hij is ernstig ziek. Af en

---

⁴ Zie bijlage 1: Dimensies van empowerment

toe helpt hij wat in de huishouding en in de comedor, maar het grootste gedeelte doen zij en haar twee thuiswonende dochters.

Deze schets van het leven van Olivia laat zien dat zij, als we de dimensies van Malhotra et al. (2002) volgen, op verschillende vlakken al empowered is. Olivia heeft een eigen inkomen en draagt financieel bij aan de huishouding van het gezin. Wanneer ze naar Santa Catarina Palopó verhuist krijgt ze duidelijk controle over haar inkomen, wat voor Malhotra et al. (2002) een van de operationalisering van empowerment is. Voor andere informanten gebeuren beslissingen over de financiële huishouding vaak in samenspraak met hun echtgenoot. Zo vertelde Gloria mij dat ze met haar man overlegde over de uitgaven van het huishouden: "...we communiceren met elkaar over alles." In enkele gevallen neemt echter ook slechts één van beiden beslissingen over het geld: dit kan de vrouw zijn, zoals in het geval van Olivia, maar in het geval van twee van mijn informanten nam hun echtgenoot alleen de beslissingen: deze vrouwen waren op dit gebied dus niet empowered. Hoewel Marlin, een informant met een eigen kledingwinkel, thuis geen beslissingen op financieel gebied neemt zegt ze hierover goede afspraken te hebben gemaakt met haar echtgenoot: zij neemt alle beslissingen over haar winkeltje, dus is ze op dit gebied empowered.

Voor veel huishoudens van mijn informanten is hun financiële inbreng erg belangrijk en kan vaak niet gemist worden, zo geven zij aan. Zoals Magdalena, een informant op leeftijd met een eigen *tortillaria*, aangaf: "...ja het is belangrijk....het [microkrediet] helpt ons.." Ook voor het huishouden van Olivia zijn de inkomsten die zij inbrengt van wezenlijk belang. Omdat haar man ziek is en daarom niet kan werken zorgt zij voor het hoofdkomen. Voordat Olivia met microkrediet haar *comedor* begon werkte zij als lerares in het basisonderwijs: toen was Olivia dus al empowered, aangezien ze toegang had tot werk. Een ander punt dat Malhotra et al. (2002) noemen als operationalisering van empowerment is de toegang tot krediet. Omdat al mijn informanten toegang hadden tot microkrediet van Fondesol zijn zij dus volgens definitie allemaal in dit opzicht empowered. Zoals echter in de vorige paragraaf gebleken geldt is dit niet voor alle vrouwen in Guatemala.

Veel van mijn informanten zijn dus op economisch gebied al tot op zekere hoogte empowered. Ook op sociaal-cultureel gebied is dit het geval. Zoals uit bovenstaande beschrijving van het leven van Olivia blijkt heeft zij vrijheid om zich te bewegen: haar man woonde in een andere regio in Guatemala, waardoor Olivia weinig beperkingen had om zich te bewegen. Zij kon bovendien deelnemen aan de microkredietgroep bij Fondesol. Een van de zaken die Malhotra et al. (2002) noemen waarmee empowerment op gemeenschappelijk

niveau geoperationaliseerd kan worden is ‘deelname aan extra-familiale groepen en sociale netwerken’. De microkredietgroepen van Fondesol vallen hier onder, en omdat al mijn informanten kunnen hieraan deelnemen en zijn zij dus empowered in dit opzicht.

Op het vlak van onderwijs gaan zowel jongens als meisjes naar school, wat erg belangrijk wordt gevonden door mijn informanten. Bijna al mijn informanten en hun echtgenoten zijn zelf ook naar school geweest; sommigen hebben deze ook afgemaakt, maar veel hebben slechts een of twee jaar onderwijs genoten. Tijdens mijn interviews kreeg ik de indruk dat ook op andere gebieden is er weinig sprake van discriminatie van dochters ten opzichte van zoons. Malhotra et al. (2002) noemen *lack of discrimination against daughters* als operationalisering van de sociaal-culturele dimensie van empowerment op huishoudelijk niveau. Mijn informanten zouden in dit licht bezien dus op dit gebied empowered zijn.

Op de familiale dimensie noemen Malhotra et al. (2002) ‘participatie in de huiselijke besluitvorming’ een van de operationalisering van empowerment. Zoals hierboven genoemd hebben veel van mijn informanten inspraak over de financiële huishouding van het huishouden en nemen zij hier samen met hun echtgenoot beslissingen over. Niet alleen op financieel gebied hebben zij invloed. Bijna al mijn andere informanten hebben ook de zorg voor de opvoeding van de kinderen: soms alleen, zoals Olivia, soms in samenwerking met hun echtgenoot. Doordat mijn informanten allemaal een belangrijke rol in de opvoeding hebben gespeeld/spelen neem ik aan dat zij hierover zelfstandig beslissingen hebben genomen, en in dit opzicht dus empowered zijn. Ditzelfde geldt op het gebied van het zorgen voor de huishouding: in bijna alle gevallen zorgde de vrouw voor de huishouding, zoals koken, wassen en het huis schoonmaken, waarover zij dan (neem ik aan) zelf beslissingen nemen. Niet al mijn informanten zijn echter empowered ten aanzien van hun mogelijkheden om iets te veranderen binnen het huishouden. Malhotra et al. (2002) noemen dit niet als operationalisering van empowerment, maar in ons onderzoek hebben wij ons mede gericht op het proces van empowerment, wat verandering inhoudt. Het is dus belangrijk om ook te kijken naar de mogelijkheden die onze informanten hebben om verandering te bewerkstelligen. Magdalena vertelde mij dat ze het positief zou vinden wanneer haar echtgenoot haar af en toe zou helpen met bijvoorbeeld koken. Op mijn vraag waarom hij dat niet deed antwoordde zij vervolgens: “Omdat hij niet van koken houdt. Hij houdt er niet van.” Magdalena zag geen mogelijkheid om hier met hem over te praten, dus liet het er zo maar bij. Cecilia, die ook graag zou willen dat haar man haar af en toe zou helpen, had hier wel met haar echtgenoot over gepraat. Hij gaf echter aan dat ze al hulp had van hun dochters dus dat hij niet wilde helpen. Magdalena en Cecilia konden op dit gebied dus geen verandering

bewerkstelligen; andere informanten gaven aan dat zij hier wel met hun echtgenoot over konden onderhandelen.

De samenleving van Sololá, Guatemala kende tot enkele jaren geleden strikte tradities met betrekking tot verloving, huwelijks en bruidsprijs, maar ook dit verandert steeds meer. De bruidsprijs is het ‘cadeau’ dat de familie van de man aan de familie van de vrouw geeft wanneer zij gaan trouwen. Tot enkele decennia geleden bestond het idee dat de man zijn bruid hierdoor ‘kocht’, maar dit is volgens Bianca de laatste jaren veranderd en tegenwoordig is dit idee minder sterk. Ook aan de formele manier waarop een man om de hand van een vrouw moest vragen (hij moest negen keer bij haar vader langs gaan, samen met zijn getuige) wordt tegenwoordig minder vastgehouden. Malhotra et al (2002) noemen veranderingen in huwelijkstradities ook een operationalisering van empowerment, dus ook op dit gebied vindt in Sololá, Guatemala empowerment plaats.

Mijn informanten zijn dus op drie van de dimensies die Malhotra et al. (2002) noemen, economisch, sociaal-cultureel en familiaal, deels empowered. Deze empowerment is vooral op huishoudelijk en gemeenschappelijk niveau. Of mijn informanten ook op de dimensies die worden onderscheiden, wettelijk, politiek en psychologisch, empowered zijn is de vraag. Met de data die ik verkregen heb tijdens mijn veldwerk in Guatemala ben ik niet in staat om deze vraag te beantwoorden. Carey (2008) schrijft dat inheemse vrouwen in Guatemala op wettelijk gebied steeds meer rechten krijgen, iets wat empowerment op een breder gebied dan huishoudelijk en gemeenschappelijk niveau impliceert volgens Malhotra et al. (2002). Ook op politiek vlak lijken volgens Garrard-Burnett (2000) Guatemalteekse vrouwen empowered te zijn, al merkt zij daarbij op dat de vrouwen daarbij beïnvloed worden door hun echtgenoten. Ik kreeg echter de indruk tijdens mijn veldwerk dat allen het positief vonden dat ze een microkrediet hadden, en dat ze zichzelf hierdoor konden ontwikkelen. Dit zou kunnen duiden op dat vrouwen ook op psychologisch gebied tot op zekere hoogte empowered zijn, maar dit kan ik dus niet met zekerheid stellen.

In deze paragraaf heb ik aan de hand van mijn data aangetoond dat mijn informanten in Guatemala op bepaalde gebieden empowered zijn. Of microkrediet ten grondslag ligt aan deze empowerment is echter de vraag. Malhotra et al. (2002) noemen de toegang tot microkrediet al een van de operationalisering van empowerment, met andere woorden: als een persoon toegang heeft tot empowerment is zij op dit gebied al empowered. In Guatemala lijkt empowerment dus eerder een proces te zijn dat *vooraf gaat* aan microkrediet dan andersom.

Empirie Oeganda

Microfinanciering in Tuba, Tororo district, Oeganda

Het is vrijdag en dat betekent dat de spaar-leen groep Itiji Ican om twee uur een bijeenkomst heeft. Rond half drie zijn er nog maar acht mensen van de 32 leden die de groep telt. Iedereen zit onder een grote mango boom op matten net achter het centrum Milo 8. De voorzitter, één van de weinige mannen van de groep, zit samen met de secretaresse als enige op een stoel. De aanwezige leden van de groep kletsen in Jopadhola met elkaar terwijl ze wachten totdat de meeting begint. Een vrouw, die zich net als de rest voor deze gelegenheid mooi heeft aangekleed met een kleurig gewaad, komt aan met een grote zilveren box. Hier wordt het geld van de Village Saving and Loan Association (VSLA) groep in bewaard. Zodra de zilveren box is geopend kan de meeting beginnen.

VSLA is de methodologie die Plan Uganda gebruikt op het gebied van microfinanciering in drie rurale gebieden in Oeganda. Deze methode werkt met een spaar-leenstelsel zodat de leden van een VSLA groep hun eigen geld gebruiken om elkaar en zichzelf te helpen bij het opbouwen van financiële middelen. In tegenstelling tot vele andere microfinancieringsinstellingen die actief zijn Oeganda, zijn de kosten van deze methoden erg laag. In deze paragraaf zal gekeken worden hoe het spaar-leenstelsel van Plan Uganda werkt en hoe dit vorm krijgt binnen het leven van mijn informanten.

De meeste leden van de Itiji Ican groep zitten al acht jaar bij deze groep en zijn erg tevreden over de VSLA methode. Plan Uganda heeft acht jaar geleden de toenmalige dorpschouwen geïnformeerd en hen de taak gegeven om vrouwen en mannen die interesse hebben bij elkaar te brengen. Daarna zijn er mensen via vrienden bijgekomen. Het merendeel van de leden is vrouw, ongeveer 75 procent. Plan Uganda denkt dat dit komt doordat het model van sparen-lenen aantrekkelijker is voor vrouwen dan voor mannen. Dit kan komen doordat veel mannen al een eigen baan of bezigheid hebben, terwijl vrouwen meer voor het huishouden zorgen. De leden van de groep mogen zelf de groep samen stellen. Sommige van mijn informanten gaven aan liever met vrouwen in een groep te zitten dan met mannen: *“Women are better with money, so we prefer to have women in the group instead of man.”* Net als Armendáriz & Morduch (2010), die aan de hand van een wereldwijde studie over microfinanciering stellen dat vrouwen betrouwbaardere cliënten voor microkredietorganisaties zijn dan mannen omdat zij beter met geld om kunnen gaan, hebben mijn

informanten het idee dat zij beter met geld om kunnen gaan dan mannen. Wanneer de groep is gevormd krijgen zij enkele trainingen over de werking van het spaar-leen stelsel. Elke groep heeft een voorzitter, een secretaris, een penningmeester en twee geld tellers. Deze personen worden door de groep zelf gekozen en het is belangrijk dat zij gerespecteerd worden door de groepsleden. Na de trainingen komt de groep elke week samen om te sparen en te lenen.

De VSLA methode bestaat uit drie onderdelen; een zogenaamd welzijnsfonds, spaargelden en leningen. Elke week wordt er door de groepsleden een bedrag aan het welzijn fonds afgedragen wat ligt tussen de 500 shilling (15 eurocent) en 1.000 shilling (30 eurocent). De groep is vrij om de hoogte van het bedrag zelf te bepalen, even als het rentepercentage voor de leningen en de lengte van het ‘financiële jaar’. Het welzijnsfonds wordt gebruikt voor noodgevallen, wanneer een groepslid acuut wat geld nodig heeft kan hij of zij aanspraak maken op het welzijnsfonds. Het gaat hier om kleine bedragen en wanneer een groepslid gebruikt maakt van het welzijnsfonds hoeft de persoon geen rente te betalen over het geleende bedrag.

Daarnaast wordt er door de groepsleden elke week een bedrag gespaard. De bedragen die gespaard worden liggen tussen de 2.000 en 10.000 shilling (60 eurocent – 2,90 euro). Alle spaargelden worden net als het welzijn fonds bijgehouden door de secretaris in een boek. De spaargelden worden ook bijgehouden per persoon in een persoonlijk spaarboekje. Aan het einde van het ‘financiële jaar’ krijgt iedereen zijn of haar ingelegde spaargeld in één keer uitgekeerd.

Na een aantal weken is het totale bedrag wat gespaard is door de groep groot genoeg om uit te lenen. Alle groepsleden hebben het recht om een bedrag te lenen wat gelijk is aan het bedrag dat ze hebben gespaard tot drie keer de waarde hiervan. De leningen moeten aan het einde van het jaar terug betaald zijn, tenzij de groep dit anders heeft afgesproken, met een rente percentage van vijf tot tien procent per maand. Deze rent komt bij de spaargelden in de pot en gaat niet zoals bij veel andere microfinancieringsinstellingen naar de organisatie. Elke maand wordt er een deel van de lening afgelost wat minimaal de rente moet zijn. Alle bedragen worden nauwkeurig bijgehouden. Wanneer een groepslid te laat is met het terugbetalen van het geleende bedrag volgt er een boete. Als een groepslid niet in staat is het bedrag te betalen aan het einde van het ‘financiële jaar’ zal er door de groep spullen in beslag worden genomen met de waarde van de openstaande lening. De rente wordt samen met het spaargeld uitgekeerd aan de groepsleden aan het einde van het ‘financiële jaar’.

Het spaar-leensysteem wordt door mijn informanten als zeer positief ervaren. Ze geven aan dat ze economische vooruitgang beleven doordat ze hebben geleerd hoe ze moeten

sparen. Eén van mijn informanten zegt: *“Since I am married I never knew how to save, but no I can save money for schoolfees.”* Ook leningen verhogen de welvaart van het gezin door investeringen in bedrijfjes en gereedschap om op het land mee te werken. Het enige nadeel is de maandelijkse afbetaling. Veel informanten vertellen dat het soms moeilijk is om te kunnen terug betalen.

Naast het opbouwen van financiële middelen is de groep ook een sociale aangelegenheid waarbij de leden problemen met elkaar bespreken, elkaar om hulp vragen, gebeurtenissen in het dorp bespreken en praten over de kinderen. Voor veel vrouwen is de groep een sociale steun is. De vrouwen die getrouwd zijn geven aan dat hun deelname aan de VSLA groep in overleg met hun man gebeurt. Ze hebben toestemming aan hun man gevraagd en dit ook gekregen. Bij één van mijn informanten was het zo dat haar man graag wilde dat ze lid zou worden, hij vond het goed dat ze een bezigheid zou krijgen. Het geld wat wordt verdiend met een krediet is in veel gevallen een aanvulling op het inkomen van de man. Bij de alleenstaande vrouwen is het geld wat zij verdienen met de kredieten het hoofdkomen. Het spaar-leenstelsel bestaat uit drie verschillende onderdelen en hier zit er een verschil tussen waar het geld voor wordt gebruikt en wie hier over beslist. De verschillende onderdelen zal ik nu gaan bespreken.

Ten eerste het welzijnsfonds. Deze wordt door de meeste leden van de groep gebruikt in gevallen van nood. Dit is of in tijden van ziekte of wanneer iemand komt te overlijden. Wanneer er iemand overlijdt wordt het geld gebruikt voor transport naar een begrafenis of wanneer het iemand uit de eigen familie is om de begrafenis te regelen. Een enkeling gebruikt de welzijnsfonds om eten te kopen in tijden van economische crisis. Mijn informanten geven aan zelf te beslissen over het gebruik van het geld van het welzijnsfonds zonder dit te overleggen met de echtgenoot. Dit komt waarschijnlijk doordat vrouwen degene zijn die verantwoordelijk zijn voor het welzijn van de leden van het gezin. Het is in de meeste gevallen zo dat de vrouw zorg draagt voor de zieken in het huishouden. Wanneer een man hier geen geld voor wil of kan vrijmaken doet de vrouw een beroep op het welzijnsfonds. Het welzijnsfonds kan vrouwen dus helpen in gevallen van nood.

Het tweede onderdeel zijn spaargelden. Deze worden aan het eind van het financiële jaar uitgekeerd en worden over het algemeen gebruikt om spullen mee te kopen die nodig zijn in het huishouden. Dit zijn bijvoorbeeld meubels en kookpannen maar ook een ploeg voor de koeien en stukken land. De vrouwen die niet zelf een inkomen hebben, krijgen het geld om te sparen van hun man. In de meeste gevallen is het dan ook de man die beslist wat er met het geld wordt gedaan. Zo worden er bijvoorbeeld koeien of stukken land van het geld gekocht

die dan vervolgens worden beheerd door de man. Deze vrouwen gaven aan dat zij het belangrijk vinden om hun kinderen naar school te sturen en met hun man hebben overlegd het geld hiervoor te gebruiken. Hierover heeft de vrouw wel een stem in wat er met het geld gebeurt. Een vrouw zonder eigen inkomsten vertelde dat zij een klein deel van het geld achterhouden om zo spullen te kopen voor zichzelf die de man niet voor haar koopt, zoals kleren, ondergoed en maandverband. De vrouwen die wel een eigen inkomen hebben en dit gebruiken om te sparen, beslissen zelf wat ze hiermee doen. Zo kopen ze bijvoorbeeld meubels voor in het huis.

Met de leningen worden vaak investeringen gedaan in kleine bedrijfjes en in dieren. Veel vrouwen hebben geiten of kalkoenen gekocht van het geleende geld. Daarnaast zijn er vrouwen die door de lening nu gedroogde visjes en tomaten verkopen, een restaurant hebben, verse vis verkopen of een winkeltje hebben in Milo 8. Wanneer de man de vrouw geld geeft om te sparen bepaalt hij in de meeste gevallen ook wat er met de lening gebeurt. Maryan en Alice, twee vrouwen van de Itiji Ican groep, geven aan dat zij de lening aan hun mannen geven omdat die over het geld gaan. Ook hier wordt het geld van de lening dan gebruikt voor een investering in een bedrijfje of baan van de man. Maryan vraagt bijvoorbeeld een lening aan om een ploeg voor haar man te kopen. De vrouwen die alleenstaand zijn hebben de vrijheid om zelf te beslissen wat ze met het geld doen. Veel van hen hebben een klein bedrijfje weten op te zetten met het geld van de VSLA groep.

De drie verschillende onderdelen van het spaar-leenstelsel worden door mijn informanten op verschillende manieren gebruikt. Er blijkt een groot verschil te bestaan tussen de informanten of zij wel of niet beslissen wat er met het geld gebeurt. De vrouwen die hun eigen inkomen hebben of alleenstaand zijn hebben meer de zeggen over wat het geld gebeurt dan vrouwen die het geld van hun man krijgen. Deze bevinding ondersteunden de onderzoeken van Goetz & Gupta (1996) en Basnet (1995) die stellen dat door de genderpatronen microfinanciering vaak gebruikt wordt voor activiteiten van de man en zij hier dan ook over beslissen. In de volgende paragraaf zal besproken worden hoe deze genderverhoudingen zijn en hoe mijn informanten deze zelf ervaren.

Genderverhoudingen

Maryan, een vijfenveertig jarig vrouw, woont samen met haar echtgenoot in Tuba Central een paar minuten lopen van Milo 8. Op de compound, een stuk grond met drie stenen huisjes en vier kleihutten, wonen ook hun twee zonen met hun eigen families, de ouders van de man en een paar kinderen van hun twee dochters. Samen met de vrouwen van haar zonen zorgt

Maryan voor de hele familie. Elke dag staat ze net als haar man rond zes uur op om op het veld te werken. Rond negen uur is het voor haar tijd om terug te gaan om ontbijt en badwater te maken voor haar man en voor zichzelf. Na het ontbijt moet er water gehaald worden en wordt er brandhout verzameld om te kunnen koken. Terwijl het eten staat te pruttelen in een grote pan maakt Maryan het huis schoon, veegt ze de compound en doet ze de was. Wanneer haar echtgenoot opnieuw terug komt van het veld serveert ze zijn eten op een dienblad en pas als hij gegeten heeft gaat ze samen met haar kleinkinderen eten. Na het middageten heeft Maryan even tijd om te rusten. Terwijl haar man naar het centrum gaat om te praten en drinken met vrienden beginnen voor Maryan de voorbereiding voor het avondeten; brandhout verzamelen, aardappelen graven op het land en, als er geld is, naar het centrum om groente te kopen. Wanneer haar echtgenoot rond negen uur thuis komt zorgt Maryan dat zijn badwater en eten klaar staat. Nu wordt er wel met hele gezin gegeten. Daarna is het tijd om naar bed te gaan.

In deze paragraaf zal gekeken worden hoe de patriarchale samenleving van Oeganda van invloed is op de genderverhoudingen in Tuba. Omdat wij empowerment vooral op het huishoudelijke niveau gaan operationaliseren zullen in deze paragraaf genderverhoudingen in het huishouden centraal staan. Daarna zal er ook gekeken worden naar genderverhoudingen op andere gebieden en hoe informanten de beschreven verhoudingen zelf ervaren.

De dagindeling van een normale dag van Maryan laat het genderpatroon zien voor getrouwde vrouwen in Tuba. Het enig verschil met vrouwen die met behulp van krediet wel een eigen bedrijfje hebben opgezet is dat zij hier na de lunch mee bezig zijn. Vrouwen moeten het runnen van een eigen bedrijfje inplannen naast hun huishoudelijk taken. Hier moeten vrouwen wel de tijd voor hebben. Mijn informanten geven aan dat wanneer een vrouw veel jonge kinderen heeft het moeilijker is om het huishouden te combineren met andere bezigheden dan wanneer zij oudere dochters hebben die het huishouden kunnen overnemen. Zoals Mayoux & Hartl (2009) beschrijven blijkt het dat het voor sommige vrouwen lastig is om het runnen van een bedrijfje te combineren met de taken die zij hebben in het huishouden. De alleenstaande vrouwen zijn iets flexibeler in hun dagindeling maar ook zij geven aan dat ze in de ochtend vaak op het land bezig zijn en pas vanaf de middag tijd hebben voor hun bedrijfje.

Volgens Alice, een vrouw van achtendertig jaar met vijf kinderen, zijn vrouwen door hun huishoudelijke taken minder vrij in mobiliteit dan mannen. *“We are completely tided up because we have to take care for the household”* zegt zij. In het centrum zijn dan ook bijna

geen vrouwen te zien; de meeste vrouwen zijn thuis op de compound. Mannen hebben hierdoor ook meer tijd voor sociale contacten dan vrouwen. Volgens Susan en Peter, mijn gastouders die hun hele leven al met hun kinderen in Agogomit wonen, zijn er in Tuba ook veel vrouwen die van hun man niet in het centrum mogen komen. Deze vrouwen moeten rond de compound blijven omdat dit hun domein is.

Bij de meeste huishoudens is het de taak van de man om voor het inkomen te zorgen. Met het geld dat zij verdienen kopen zij eten, drinken en kleren voor het gezin. Mijn gastouders vertellen mij dat niet elke man deze taken even goed nakomt. Er zijn mannen die het geld wat zij verdienen uitgeven aan drank in plaats van dit geld te gebruiken om hun gezin te onderhouden. Volgens mijn informanten is het drankgebruik van mannen in Tuba groot. Robert, de man van de hierboven geciteerde Alice, vertelt mij dat mannen drinken om problemen te vergeten en om samen te zijn met vrienden. Volgens hem is drank een groot probleem wat leidt tot ziekte, dood, mishandeling van vrouwen en de stagnatie van ontwikkeling. *“Some men spend all their money on drinking and when they coming home they start beating their wives because there is no food.”* Robert spreekt hier over ‘slechte mannen’. Er blijkt in Tuba een verschil te bestaan tussen ‘goede mannen’ en ‘slechte mannen’ en aan de hand van deze definities ga ik proberen inzicht te geven in hoe mijn informanten de genderverhoudingen in het huishouden ervaren.

Aan al mijn informanten heb ik gevraagd wat zij verstaan onder een ‘goede man’. Hieruit blijkt dat naast de taak om te zorgen dat het gezin te eten heeft hij ook verantwoordelijk is voor de veiligheid van het gezin. Een ‘goede man’ drinkt niet en slaat zijn vrouw niet. Hij heeft respect voor zijn vrouw en wanneer zij hem iets vraagt doet of koopt hij dit voor haar. Sommige informanten vinden dat een ‘goede man’ ook moet samenwerken met zijn vrouw en haar niet als een eigendom moet zien. Zij vinden dat mannen en vrouwen kunnen samenwerken om het huishouden te onderhouden. Andere zien dit echter als taak van de vrouw. Ook heb ik mijn informanten gevraagd wat zij zelf verstaan onder een ‘goede vrouw’. Zo blijkt dat een ‘goede vrouw’ respect toont aan haar man en hem helpt waarmee ze kan. Een vrouw toont respect aan haar man door te knielen wanneer zij hem groet en eten brengt. Daarnaast zit een man altijd op een stoel in plaats van net als de vrouw op de grond. Wanneer een vrouw iets gevraagd wordt zal een ‘goede vrouw’ dit ook uitvoeren. Zo moet er altijd eten, drinken en badwater zijn wanneer de man dit wil. Ze zorgt voor de kinderen en voor haar man.

De definities van een ‘goede man’ en een ‘goede vrouw’ worden ook ondersteund vanuit de verschillende religies die mijn informanten aanhangen, Born Again, Islam,

Katholiek en Protestant. Bij allemaal wordt er onderwezen dat de man aan het hoofd van de familie staat en dat de vrouw voor de man en het gezin moet zorgen. Het enige verschil is dat Born Again er strenger op toeziet dat mannen (en vrouwen) niet drinken en dat mannen maar één vrouw hebben. Ook probeert dit geloof te benadrukken dat mannen en vrouwen moeten samenwerken en dat de vrouw geen slaaf is van de man. Susan (35) en haar echtgenoot Peter (48), mijn gastouders, zijn van mijn informanten de enige aanhangers van Born Again en hebben ook de meeste egalitaire verhouding binnen het huishouden. Dit verschil zou dus van invloed kunnen zijn op de ideeën over de rolverdeling binnen het huishouden.

Vanuit de beschreven definities van ‘goede mannen’ en ‘goede vrouwen’ lijkt het alsof mijn informanten de bestaande genderpatronen niet per se als ongelijk ervaren maar het hen, zoals Giddens (1984) beschrijft, ook een gevoel van identiteit geeft, namelijk een ‘goede vrouw’. Zoals Kenny & Camenzind (2007) stellen kan pas wanneer vrouwen zich bewust zijn van gender discriminatie in het huishouden, er stappen ondernomen worden om hier iets aan te doen. Deelname aan de VSLA groep zou in dat geval geen verandering teweeg brengen op het gebied van genderverhoudingen binnen het huishouden. Voor de vrouwen die wel verandering zouden willen zien is het de vraag of microfinanciering de ruimte krijgt binnen de bestaande genderstructuur om deze verandering te generen. Dit wordt verder toegelicht in de volgende paragraaf.

Tot nu toe is er een beschrijven gegeven van genderverhouding binnen het huishouden en hoe mijn informanten deze ervaren. Er zal nu gekeken worden hoe mijn informanten de genderpatronen op andere gebieden ervaren. Door de patrilineaire verwantschapsstructuur van Tuba wordt de familienaam door de mannen doorgegeven aan het nageslacht. Naast het instaan houden van de familienaam gaat ook het familiekapitaal in Tuba via de mannelijke lijn. Wanneer een man geen zonen heeft gaat het familiebezit naar de broer van de man. Het is in Tuba niet gebruikelijk om het bezit aan de vrouw te geven. De vrouw is op deze manier economisch afhankelijk van haar man en later van haar zoon. Mijn informanten geven aan dat zij zich bewust zijn van deze benadeelde positie. Zij vertellen mij namelijk dat het voor alleenstaande vrouwen niet makkelijk is om rond te komen. Dit komt doordat zij vaak met lege handen komen te staan wanneer de man komt te overlijden of wanneer zij zelf bij hem weggaan.

Scheiden is in Tuba geen veel voorkomend fenomeen. Dit komt onder andere door de bruidsprijs die de familie van de man moet betalen aan de familie van de vrouw. Dit bedraagt meestal vijf koeien en vijf geiten, wanneer een meisje geschoold is kan dit hoger zijn. Mijn informanten geven aan dat het lastig is voor de vrouw om te scheiden omdat dan de

bruidsprijs terug betaald moet worden en in veel gevallen kunnen of willen de ouders van de vrouw dit niet. Twee van mijn informanten zijn bij hun man weggegaan omdat deze hen slecht behandelden. Zij vertellen mij dat dit geen makkelijke beslissing was omdat het financieel wel haalbaar moet zijn. De vrijheid om te kunnen scheiden wordt door mijn informanten wel degelijk als ongelijk gezien. Daarnaast bestaat er doordat er een bruidsprijs betaald wordt er onder sommige mannen het idee dat een vrouw een eigendom is. Godfrey, het dorps hoofd van Agogomit is hier één van: *“My wife is my property because I paid for her. Why else would she be in my house?”*

Volgens Peter was ongeveer dertig jaar geleden het heel normaal dat mannen meerder vrouwen trouwden. Tegenwoordig is dit niet meer zo omdat het onderhouden van meerdere vrouwen erg duur is. Hieruit blijkt dat economische welvaart van invloed is op genderrelaties. Dit sluit aan bij Lamphere et al. (1997) die stellen dat gender, naast dat het historische wortels heeft, nog steeds wordt geconstrueerd. Het lijkt uit de data echter of de patriarchale structuur van Tuba op andere gebieden niet erg flexibel is. De volgende paragraaf zal ingaan op de vraag of er ruimte is, binnen de patriarchale structuur van Tuba, om women empowerment te verwezenlijken door de toegang tot microfinanciering.

Microfinanciering en women empowerment

De vijfendertigjarige Susan woont samen met haar echtgenoot Peter (48) vlak bij het centrum Milo 8. Samen dragen ze de zorg voor negen meiden waarvan er drie eigen kinderen zijn en de rest kinderen van familieleden. Hun oudste zoon zit net als hun oudste dochter op een boarding school in de stad. Toen de Itiji Ican groep acht jaar geleden werd opgericht heeft ze in overleg met haar man besloten deel te gaan nemen aan de VSLA groep. Peter heeft een groot stuk land waar hij onder andere suikerriet op verbouwt maar dit is nauwelijks genoeg om zijn grote familie te kunnen onderhouden. Peter vindt het belangrijk dat Susan voor zichzelf kan zorgen “When I am dead she has to survive on her own”. Daarom wil hij graag dat zijn vrouw ook een eigen inkomen heeft. Susan heeft een stuk land van haar man gekregen waar ze met behulp van een krediet pinda's en cassave op verbouwt. De winst die ze maakt gebruikt ze om te sparen. Ongeveer een jaar geleden heeft Susan met behulp van spaargeld en een lening een winkeltje opgezet in het centrum. Hier verkoopt zij basis -spulletjes zoals; bonen, rijst, meel, pinda's, suiker, brood, thee, koekjes, softdrinks, schoolschriften, haargel en toiletpapier. Peter komt haar vaak helpen wanneer hij klaar is op het land. Susan is gekozen als vertegenwoordiger van Tuba. Daarnaast is ze een actief lid van de kerk, secretaresse van de VSLA groep en vicevoorzitter van de commissie die de nieuwe waterpomp gaat

onderhouden. Ze is een erg belangrijke vrouw in haar gemeenschap en wordt gerespecteerd door zowel vrouwen als mannen.

In deze paragraaf zal er gekeken worden of er binnen de dimensies van Malhotra et al. (2002) voor mijn informanten sprake is van empowerment en waar dit beperkt wordt door de grenzen van de genderstructuur. Omdat er bij de dimensies niet wordt gekeken naar het proces van empowerment, zal ook het begrip van agency mee worden genomen. Dit geeft de mogelijkheid van mijn informanten om verandering teweeg te brengen weer. Susan zal als uitgangspunt worden gebruikt maar ook andere informanten zullen aanbod komen.

Ten eerste de economische dimensie. Malhotra et al. (2002) spreken van economische empowerment op het huishoudelijke niveau wanneer een vrouw controle heeft over inkomen, zij kan bijdragen aan het onderhouden van het gezin en zij toegang en controle heeft over familie eigendommen. Uit bovenstaande beschrijving blijkt dat Peter graag wil dat Susan economisch onafhankelijk van hem is. Daarnaast zijn de inkomsten van zijn vrouw een aanvulling op zijn eigen inkomen en maken zij hier samen beslissingen over. Susan heeft een eigen winkel, een stukje land en vijf kalkoenen. Peter geeft echter wel aan dat de meeste bezittingen van hem zijn, zoals het huis, het grootste stuk land en de koeien. Wanneer Peter komt te overlijden zullen deze bezittingen naar hun oudste zoon gaan. Op het erfrecht na kan aan de hand van deze data gesteld worden dat Susan op het huishoudelijke niveau redelijk empowered is binnen deze dimensie. Niet alle getrouwde vrouwen ervaren zoveel economische empowerment als Susan. Maryan en Alice bijvoorbeeld hebben geen eigen bedrijfje en krijgen geld van hun man om te sparen. Ze geven dit ook weer aan de man terug. Op mijn vraag of ze iets voor zich zelf zouden willen hebben zeggen ze beide ja. Alice: *“I actually wanted to be a teacher but my husband wanted me to be home to take care of the household”*. Ze zou heel graag een eigen bedrijfje beginnen, maar het ligt aan haar man of ze dit krijgt of niet. Maryan zou wel een eigen stukje land willen hebben om eten te verbouwen. Wanneer ik vraag of ze dit bespreekt met haar man vertelt ze mij dat ze zeker weet dat hij dit niet goed zou vinden. Wel mocht ze van haar man kalkoeken kopen. Mijn informanten die alleenstaand zijn hebben net als Susan met behulp van een krediet een bedrijfje op weten te zetten. De goedkeuring van de man over het hebben van een eigen inkomen lijkt voor vrouwen een belangrijk aspect of zij wel of niet een eigen bedrijfje op kunnen zetten. Hierdoor kan er geconcludeerd worden dat zoals Hays (1994) beschrijft de patriarchale structuur van invloed is op de agency van vrouwen en daardoor de mate van empowerment.

De tweede dimensie is de sociaal-culturele dimensie. Er is sprake van empowerment

op het huishoudelijke niveau wanneer een vrouw zich vrij kan bewegen en er geen discriminatie bestaat tussen het onderwijzen van meisjes en jongens. Daarnaast ervaart een vrouw empowerment op het gemeenschapsniveau wanneer zij zich kan begeven in publieke ruimtes en toegang heeft tot een sociaal netwerk (Malhotra et al. 2002). Zoals in de vorige paragraaf is besproken ervaren sommige vrouwen geen vrijheid op het gebied van mobiliteit omdat zij zijn gebonden aan het huishouden. Voor Susan geldt dit echter niet. Omdat haar winkel in het centrum is, komt zij hier elke dag. Uit observatie blijkt dat zij wel één van de weinige vrouwen is die daar rondloopt. Voor mannen daar in tegen is het centrum ook een sociale ontmoetingsplaats waar zij in groepjes kletsen en of drinken. Omdat vrouwen zich minder begeven in publieke ruimtes kan het voor hen lastiger zijn om een sociaal netwerk op te bouwen. De bijeenkomsten van de VSLA-groepen kan naar mijn idee een manier zijn om dit op te bouwen. Hoewel de educatie mogelijkheden voor meisjes zijn verbeterd wordt er nog steeds prioriteit gegeven aan het onderwijzen van jongens. Peter legt uit waardoor dit komt: *“We prefer to educate boys, because girls are going away when they got married. Therefore boys are a better investment.”* Ook bij Susan en Peter is dit het geval. Hun oudste dochter zit vier klassen lager dan hun zoon terwijl ze maar één jaar schelen. Ook geniet hun zoon van veel duurder onderwijs dan zijn zusjes. Uit deze bevindingen valt te concluderen dat de vrouwen in Tuba, op Susan na, op sociaal-cultureel gebied nauwelijks zijn empowered.

De familiale dimensie is de derde dimensie van Malhotra et al. (2002). Participatie in de huiselijke besluitvorming en vrijheid van huiselijk geweld zijn twee punten van empowerment op het huishoudelijke niveau. Zoals eerder genoemd zit er tussen mijn informanten veel verschil of zij inspraak hebben over de financiële huishouding van het huishouden. Naast de financiële huishouding worden er binnen het gezin ook beslissingen genomen over de opvoeding van de kinderen en de taakverdeling binnen het huishouden. Peter heeft drie jaar in Zuid-Soedan gewerkt met ‘blanke’ mensen en daar geleerd dat *“When you work together you can achieve more economic progress.”* Hij vindt het daarom belangrijk dat Susan betrokken is bij alle huishoudelijke en zakelijke beslissingen. Ook helpt Peter soms mee in het huishouden, hij kookt en maakt schoon. Dit is echter voor de meeste van mijn getrouwde informanten anders. Alice vertelt mij dat ze best zou willen dat haar man ook zou koken. Ze heeft hier met haar man Robert over gesproken maar hij gaf haar het volgende antwoordt *“Women have the task to cook, that’s just our culture”*. Ze heeft zich er bij neergelegd dat er nooit iets zal veranderen aan de rolverdeling in het huishouden. Omdat haar man niet drinkt en haar en de kinderen niet slaat ziet zij haar man als een ‘goede man’. Ook Susan vertelt mij dat Peter haar nog nooit geslagen heeft. *“He would never hit me or the*

children.” Dit is bij sommige van mijn informanten wel anders. Esther, een vrouw van achtenveertig die net buiten Agogomit woont, werd door haar man geslagen wanneer hij had gedronken. Hij zorgden niet voor inkomen voor zijn familie waardoor zij besloot om een krediet aan te vragen. Het krediet zorgde voor een toename van huiselijk geweld omdat hij dit geld wilde gebruiken voor drankconsumptie. Het stijgend huiselijk geweld ontstaat, volgens Bates et al. (2004) doordat de komst van microkredieten de verhoudingen tussen man en vrouw verstoort en mannen hun fysieke kracht gebruiken om hun dominante positie te behouden. Hierdoor besloot ze om bij hem weg te gaan. Ze geeft aan dat het leven zonder een man zwaar is maar ze voelt zich nu wel veel beter. Toegang tot microfinanciering heeft Esther dus wel degelijk empowered. Empowerment op de economische dimensie empowerment lijkt veel invloed te hebben op familiaal empowerment. Naar mijn idee hebben vrouwen meer te vertellen in het huishouden wanneer zij een eigen inkomen hebben.

De laatste drie dimensies die worden beschreven door Malhotra et al. (2002) zijn de wettelijke, de politieke en de psychologische dimensie. Of vrouwen in Tuba op het gebied van de eerste twee dimensies empowered zijn is aan de hand van mijn data niet volledig te zeggen. Voor de wettelijke dimensie moeten vrouwen kennis hebben van wettelijke rechten. In Tororo district zijn veel ontwikkelingsprogramma's samen met de lokale politie actief om vrouwen bewust te maken van hun rechten met betrekking tot huiselijk geweld, kindermisbruik en verkrachting. Ik heb hier echter geen informatie over van mijn informanten zelf dus ik kan niet stellen of zij binnen deze dimensie empowered zijn. Wat mij wel opviel tijdens voorlichtingsbijeenkomsten van de ontwikkelingsprogramma's was dat de taal die werd gesproken Engels was. Een goede beheersing van de Engelse taal lijkt dus belangrijker te zijn om wettelijke empowerment te verwezenlijken dan de toegang tot microfinanciering.

Bij de politieke dimensie zijn kennis van het lokale politieke systeem en vertegenwoordiging van vrouwen in de lokale politiek kenmerken van empowerment op het huishoudelijk en gemeenschapsniveau. Binnen de gemeente Molo bestaat een politiek stelsel met verschillende lagen. Zo is er een voorzitter op dorps-, deelgemeente- en gemeenteniveau. Daarnaast heeft elke deelgemeente een vertegenwoordiger. Susan is gekozen tot vertegenwoordiger van Tuba. Susan is hierdoor zeer empowered op het gebied van politiek binnen haar gemeenschap maar ik kan niet zeggen of dit ook voor mijn andere informanten geldt.

De laatste dimensie die wordt besproken door Malhotra et al. (2002) is het psychologische domein. Kenmerken van empowerment op huishoudelijk niveau zijn gevoel van eigenwaarde en psychologisch welzijn. Al mijn informanten geven aan dat ze hun

deelname aan de VSLA groep als zeer positief ervaren. Zo hebben Alice en Maryan, ondanks dat ze geen eigen inkomen hebben, wel het idee dat ze nu iets kunnen bijdragen aan de welvaart van het gezin. Dit ondersteunt Kabeer (1998) die stelt dat vrouwen die een lening hebben wat niet leidt tot meer zeggenschap binnen het huishouden wel een vergroot eigenwaarde kunnen ervaren. Mijn informanten die alleenstaand zijn geven allemaal aan heel trots te zijn dat ze zonder man weten te overleven. Onder andere met behulp van de VSLA groep weten zij zich staande te houden. Psychologisch welzijn heeft te maken met hoe vrouwen hun positie in de samenleving ervaren. In de vorige paragraaf is duidelijk geworden dat het niet eenduidig is of mijn informanten ongelijkheid ervaren binnen de verschillende dimensies. Op het gebied van taken in het huishouden lijkt minder een gevoel van ongelijkheid te bestaan dan bijvoorbeeld op het gebied van eigendommen en mobiliteit. Vrouwen in Tuba lijken dus deels empowered te zijn binnen de psychologische dimensie.

Uit bovenstaande analyse blijkt dat vrouwen in Tuba op sommige gebieden wel empowered zijn en op andere niet. Ook lijkt er veel verschil te bestaan tussen de vrouwen. Zo is Susan binnen meer dimensies empowered dan bijvoorbeeld andere informanten die geen eigen inkomsten hebben. Wel zijn alle informanten op een zekere hoogte dat zij toegang hebben tot microfinanciering. Het hebben van toegang tot financiële middelen is namelijk volgens de dimensies van Malhotra et al. (2002) een vorm van economische empowerment. Dit zou betekenen dat vrouwen die toegang hebben tot microfinanciering al een mate van empowerment moeten kennen. Mijn informanten ondersteunen deze gedachten omdat zij vertellen dat sommige vrouwen van hun man niet mogen deelnemen aan een VSLA groep. De patriarchale structuur zou dan niet alleen een belemmering zijn op het proces van empowerment door microfinanciering, maar ook op de toegang hiertoe. Deze bevinding veronderstelt dat voor toegang van vrouwen tot microfinanciering al een proces van empowerment vooraf moet gaan.

Conclusie

Vanuit de theorie bestaat het idee dat er een link is tussen het aanbieden van krediet aan vrouwen en empowerment. Kulkarni (2011) beschrijft deze link als volgt: Microfinanciering maakt vrouwen economisch zelfstandig door kapitaal en financiële middelen in hun handen te leggen. Economische zelfstandigheid resulteert in betere onderhandelingsposities voor vrouwen binnen hun gezinnen en de gemeenschap waarin zij leven, wat leidt tot een hoger aanzien en meer zelfrespect. Volgens deze redenering kan microfinanciering women empowerment verwezenlijken. We hebben echter gezien dat Kulkarni (2011) zelf en andere auteurs (Hunt & Kasynathan 2001, 2002; Kabeer 1998; Mayoux 1998) zich afvragen of deze link wel zo automatisch is. Zo is uit de literatuur gebleken dat de patriarchale samenleving een grote rem kan zijn op de emancipatie van vrouwen (Kulkarni 2011). Deze sociale structuur belemmert volgens Kulkarni (2011) de mate van empowerment die door microfinanciering bereikt kan worden. De patriarchale structuur, waarbinnen genderrelaties worden geconstrueerd, is echter in elke context anders en deze genderrelaties kunnen van invloed zijn op de relatie tussen microfinanciering en women empowerment. Wij delen deze visie en hebben in dit onderzoek in twee verschillende contexten de relatie tussen microfinanciering en women empowerment onderzocht om antwoord te kunnen geven op de vraag of de link hiertussen wel zo automatisch is als wordt verondersteld.

Het onderzoek is uitgevoerd in Sololá, Guatemala en in Tuba, Oeganda. Hier zijn wij met de hulp van twee lokale organisaties in contact gekomen met onze informanten, die ons via interviews, informele gesprekken en groepsgesprekken informatie hebben verschaft. Ook hebben wij informatie verkregen via (participerende) observatie. We hebben gekeken naar de manier waarop microfinanciering werkt en welke plaats dit inneemt binnen het huishouden en we hebben gekeken naar de genderverhoudingen en de manier waarop deze door vrouwen ervaren worden. Met behulp van de dimensies van Malhotra et al. (2002) hebben wij vervolgens geanalyseerd op welke gebieden onze informanten empowered zijn. Daarnaast hebben wij een extra dimensie toegevoegd, namelijk de mogelijkheden die de vrouwen zelf hebben om dingen te veranderen. Tot slot hebben we aan de hand van onze data onderzocht of microkrediet voor onze informanten een rol speelt in het proces van women empowerment. De belangrijkste gevonden data zullen we nu met elkaar vergelijken, zodat we een antwoord kunnen geven op onze probleemstelling.

De manier waarop kredieten in Sololá en Tuba wordt aangeboden is verschillend. Doordat er in Tuba gewerkt wordt met een spaar-leenstelsel is er meer sprake van microfinanciering dan van microkrediet. Een belangrijk gevolg hiervan is dat de drempel om mee te gaan doen hoger ligt dan in Sololá, waar krediet verstrekt wordt door een organisatie. Hieraan kan in principe iedereen deelnemen zonder dat zij spaargeld hoeven in te leggen. Hoewel er in beide onderzoekslocaties gewerkt wordt met groepen, verschilt de frequentie van de bijeenkomsten. In Sololá komen de groepsleden één keer per maand samen terwijl er in Tuba een wekelijkse bijeenkomst is. Dit zorgt naar ons idee voor meer *bonding* binnen de groep in Tuba, waar de groep door informanten ook als een sociale steun wordt gezien. In Sololá is dit minder het geval.

Daarnaast is er een verschil in houding van echtgenoten ten opzichte van microfinanciering. Mannen in Tuba staan minder positief tegenover het idee dat vrouwen een eigen inkomen hebben dan in Sololá, waar alle echtgenoten van informanten hier positief over dachten. Dit kan ook komen doordat in Sololá enkele informanten reeds voordat zij een microkrediet aanvroegen een inkomen hadden en al bijdroegen aan de financiële huishouding van het gezin. In Tuba genereerden de informanten met hun eigen bedrijfje voor het eerst een eigen inkomen. In de meeste gevallen vormt zowel in Sololá als in Tuba het inkomen van de vrouw een aanvulling op het inkomen van de man. Een reden hiervoor is dat inkomensgenererende activiteiten die worden opgezet met behulp van leningen kleinschalig zijn. In beide plaatsen zetten vrouwen kleine bedrijfjes op, zoals een *tortilleria* in Sololá of een tomatenkraampje in Tuba, waarmee wat geld wordt verdiend.

Traditioneel gezien werden genderverhoudingen in Sololá en Tuba beïnvloed door de patriarchale samenleving. In het theoretisch kader is naar voren gekomen dat patriarchale structuren niet statisch zijn maar kunnen veranderen. De data uit Sololá laat zien dat patriarchale normen en waarden, waaronder ideeën over gender en gender-gerelateerde zaken, de laatste decennia erg zijn veranderd. Dit is terug te zien in het feit dat vrouwen ook onderwijs krijgen, de bruidsprijs minder belangrijk is geworden en familiekapitaal niet automatisch meer overgaat op de zoon. De empirische data uit Sololá ondersteunen het theoretische idee over de flexibiliteit van sociale structuren. In Tuba daarentegen, zijn patriarchale normen en waarden nog altijd erg traditioneel en lijkt er minder verandering plaats te hebben gevonden. Het familiekapitaal wordt nog altijd doorgegeven van vader op zoon waardoor vrouwen minder toegang hebben tot land en andere hulpbronnen. Ook de bruidsprijs wordt nog heel belangrijk bevonden in Tuba. Doordat deze moeten worden terugbetaald op het moment dat de vrouw wil scheiden heeft de vrouw minder vrijheid om

haar man te verlaten dan andersom. Op het gebied van onderwijs heeft er wel een verandering plaats gevonden; sinds twintig jaar hebben ook meisjes toegang tot onderwijs. In Tuba lijken de grenzen van de patriarchale structuur op dit moment minder flexibel te zijn dan in Sololá. Dit hoeft naar Marlots idee echter niet te betekenen dat er in de toekomst ook geen ruimte zal zijn voor verandering. Naast deze verschillen tussen onze onderzoekslocaties blijkt er ook een grote overeenkomst te zijn, namelijk dat in zowel Sololá als Tuba de vrouwen een groot deel van de huishouding voor hun rekening nemen: zij zorgen voor de kinderen, wassen, koken en maken het huis schoon.

Nu we gezien hebben dat er zowel verschillen als overeenkomsten bestaan tussen onze onderzoekslocaties in Guatemala en Oeganda kunnen we gaan kijken naar de mate waarin vrouwen empowered zijn. Wij zullen ons hierbij vooral richten op de eerste drie dimensies die Malhotra et al. (2002) noemen, namelijk de economische, sociaal-culturele en familiale dimensie. In Sololá hadden bijna al Oncko's informanten een bedrijfje opgezet met microkrediet, wat resulteerde in een eigen inkomen. Hierover hadden zij in de meeste gevallen ook de zeggenschap, soms in samenspraak met hun echtgenoot. Volgens de operationalisering van Malhotra et al. (2002) betekent dit dat deze vrouwen in Sololá op de economische dimensie empowered zijn. In Tuba zien we onder Marlots onderzoeksgroep andere resultaten: hier heeft slechts een deel een eigen bedrijfje op kunnen zetten met geld van de VSLA-groep. Dit zijn vooral de vrouwen die alleenstaand zijn en dus zonder man rond moeten zien te komen. De vrouwen met een partner die geen eigen inkomen hebben beslissen ook niet zelf wat er met spaargeld en leningen gebeurt; het geld wordt gebruikt om land en dieren te kopen die vervolgens door de man beheerd worden. Microfinanciering in Tuba blijkt dus vooral voor alleenstaande vrouwen te leiden tot empowerment binnen de economische dimensie. Deze bevinding lijkt er op te wijzen dat de rem op empowerment die Kulkarni (2011) veronderstelt aanwezig is in Tuba.

Malhotra et al. (2002) zien discriminatie op basis van gender op het gebied van educatie en mobiliteit als operationalisering van empowerment. In Tuba is Marlot veel discriminatie op deze gebieden tegen gekomen, terwijl Oncko dit in Sololá nauwelijks heeft waargenomen. Hoewel in Oeganda het onderwijs sinds twintig jaar ook toegankelijk is voor meisjes heeft voor veel gezinnen in Tuba het onderwijzen van jongens nog steeds prioriteit. In Sololá gaven Oncko's informanten aan het belangrijk te vinden dat zowel hun zoons als hun dochters naar school gingen. Vrouwen in Tuba geven aan dat zij minder vrij kunnen verplaatsen dan mannen. Deze vrouwen zijn gebonden aan het huishouden en moeten vaak toestemming van hun mannen hebben om zich te kunnen verplaatsen. In Sololá ervaren de

vrouwen veel minder restricties van hun man en kunnen zij zich vrijer bewegen. Hierdoor hebben vrouwen meer mogelijkheden om sociale contacten op te bouwen dan in Tuba. Aan de hand van deze resultaten kunnen wij stellen dat vrouwen in Sololá binnen de sociaal-culturele dimensie meer empowered lijken te zijn dan vrouwen in Tuba. Ons idee is wel dat doordat vrouwen in Tuba meer beperkt worden in hun mogelijkheden tot het verwerven van sociale contacten de VSLA-groepen voor hen belangrijk zijn als vorm van sociaal contact.

Binnen de familiale dimensie ligt de focus op deelname aan beslissingen die worden genomen in het huishouden. Wij maken hierbij een onderscheid tussen het nemen van beslissingen over geldzaken en het nemen van beslissingen over zaken binnen het huishouden. In Tuba hing de mogelijkheid om te beslissen over geld-gerelateerde onderwerpen voor een groot deel samen met het feit of informanten een eigen inkomen hadden of niet. Vrouwen mochten hierbij echter alleen over hun eigen inkomen beslissen en niet over dat van hun man. In Sololá hadden alle informanten een eigen inkomen, en konden zij hier ook allemaal over beslissen. Zij deden dit vaak samen met hun echtgenoot, waarbij ze beslissingen namen over inkomsten van zowel de man als de vrouw. Beslissingen over andere zaken binnen het huishouden, zoals de schoolgang van kinderen, werden zowel in Sololá als in Tuba vaak door de man en de vrouw gezamenlijk genomen.

Waar Malhotra et al. (2002) een tabel geven met operationalisering van empowerment nemen zij naar ons idee het proces van verandering te weinig mee in hun conceptualisering. Om dit aan te vullen gebruiken wij daarvoor het idee van Kabeer (2005) dat empowerment verwijst naar het proces waarbij mensen die eerder niet in staat waren om beslissingen te nemen dat nu wel zijn. De mate van agency geeft hierbij aan welke mogelijkheden vrouwen hebben om dingen te veranderen. Uit onze empirische data blijkt dat voor sommige informanten in Sololá en Tuba er weinig ruimte lijkt te bestaan om veranderingen binnen het huishouden te realiseren. Enkele informanten die Marlot gesproken heeft gaven aan dat ze meer samenwerking in het huishouden zouden willen. Zij zeiden dat dit niet mogelijk was, omdat hun echtgenoot hier niet voor open stond. Ditzelfde gaven ook enkele van Oncko's informanten aan. De meeste informanten uit Sololá en Tuba waren echter tevreden met de situatie in het huishouden en wilde hier niet iets in veranderen. Hoewel we hieruit kunnen concluderen dat de meeste van onze informanten geen ongelijkheid ervaren binnen de rolverdeling in het huishouden, lijken de mogelijkheden voor vrouwen die wel veranderingen binnen het huishouden willen realiseren klein te zijn. In ons theoretische kader hebben wij gezien dat de mate van agency beperkt kan worden door de grenzen van de sociale

structuur. Wij denken dat de mogelijkheid om de rolverdeling binnen het huishouden te veranderen beperkt wordt door de context-gebonden sociale structuren van Sololá en Tuba.

Hoewel uit ons onderzoek is gebleken dat de toegang tot microkrediet voor al onze huishoudens economische vooruitgang met zich mee heeft gebracht is het de vraag of microkrediet daarnaast leidt tot een verhoging van women empowerment. Uit vergelijking van de empirie is gebleken dat er verschillen zijn tussen Sololá en Tuba in de mate van empowerment van onze informanten. In Sololá is er voor de vrouwen binnen de economische, sociaal-culturele en familiale dimensie van Malhotra et al.(2002) redelijk veel sprake van empowerment terwijl dit niet geldt voor vrouwen in Tuba, waar veel vrouwen nog niet empowered zijn. Deze bevinding bevestigt onze kritiek op de veronderstelling dat de link tussen microkrediet en women empowerment automatisch is. Wij hebben gekeken of de patriarchale samenleving, net zoals Kulkarni (2011) veronderstelt, de grootste belemmering is binnen deze relatie. Uit onze data blijkt dat in Tuba de patriarchale structuur nog sterk aanwezig is en dat de grenzen hiervan op dit moment weinig veranderlijk zijn. In Sololá zijn de grenzen van de patriarchale structuur de laatste jaren erg veranderd, en is de invloed van traditionele patriarchale normen en waarden veel minder dan in Tuba. Deze gegevens, gecombineerd met de bevinding dat er in Sololá een hogere mate van empowerment is, zouden de veronderstelling van Kulkarni (2011) ondersteunen.

Echter, wij stellen de vraag of er in Sololá dan wel een directe link is tussen microkrediet en empowerment. Malhotra et al. (2002) noemen namelijk de toegang tot microfinanciering als een van de operationalisering van empowerment, met andere woorden: als een persoon toegang heeft tot microkrediet is hij of zij op dit gebied al empowered. Dit zou betekenen dat informanten uit Sololá al vóór een deel empowered waren voor het aanvragen van een microkrediet, wat correspondeert met onze bevindingen dat velen al een inkomen hadden en samen met hun man hierover beslissingen namen. Ook data uit Tuba lijkt deze redenering te ondersteunen. De informanten die deelnamen aan de VSLA groep waren al tot op zekere hoogte empowered in de zin van dat zij van hun man toestemming hadden om hieraan deel te nemen. Dit in tegenstelling tot andere vrouwen in Tuba die deze mogelijkheid niet hadden. In dit licht kunnen wij stellen dat onze informanten een bevoorrechte positie hebben binnen hun samenleving. Deze constatering insinueert dat empowerment in eerste instantie een proces is dat juist *vooraf gaat* aan microkrediet in plaats van andersom.

Literatuurlijst

Ahmed, F.

2008 Microcredit, Men, and Masculinity. National Women's Studies Association Journal 20(2):122-155.

Armendariz, B. and J. Morduch

2010 The Economics of Microfinance. Second ed. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press.

Basnet, P.

1995 Trip Report to Bangladesh. Dhaka: Save the Children. .

Basu, J. P.

2006 Microfinance and Women Empowerment: An Empirical Study with Special Reference to West Bengal. Mumbai, India: Indira Gandhi Institute of Development Research.

Bates, L., with S.R. Schuler, F. Islam and K. Islam

2004 Socioeconomic Factor and Processes Associated with Domestic Violence in Rural Bangladesh. International Family Planning Perspectives 30(4):190-199.

Bruce, J. and D. Dwyer

1988 A Home Divided: Women and Income in the Third World. Stanford, CA: Stanford University Press.

Carey, D. Jr

2008 "Oficius De Su Raza y Sexo" (Occupation Appropriate to Her Race and Sex): Mayan Women and Expanding Gender Identities in Twentieth-Century Guatemala. Journal of Women's History 20(1):114-148.

Carter, M.

2004 Gender and Community Context: An Analysis of Husbands' Household Authority in Rural Guatemala. Sociological Forum 19(4):633-652.

Chant, S.

2007 Gender, Generation and Poverty: Exploring the 'Feminisation of Poverty' in Africa, Asia and Latin America. Cheltenham: Edward Elgar.

Cheston, S. and L. Kuhn

2002 Empowering Women through Micro Finance. DRAFT. Publication Sponsored by UNIFEM.

Christen, R.P., with R. Rosenberg and V. Jayadeva

2004 Financial Institutions with a Double-Bottom Line: Implications for the Future of Microfinance. CGAP Occasional Paper:1-18.

Cornford, R.

2001 'Microcredit', 'Microfinance', Or Simply 'Access to Financial Services': What do Pacificpeople Need? Ph.D. dissertation, The Foundation for Development Cooperation, Brisbane, Australia.

Cull, R., with A. Demirgüç-Kunt and J. Morduch

2009 Microfinance Meets the Market. Journal of Economic Perspectives 23(1):167-192.

Evans, A.

1989 Gender Issues in Rural Household Economics. IDS Discussion Paper 254. Brighton: Institute of Development Studies.

Falkingham, J. and A. Baschiera

2009 Gender and Poverty: How Misleading is the Unitary Model of Household Resources? an Illustration from Tajikistan. Global Social Policy 9(1):43-62.

Garikipati, S.

2008 The impact of lending to women on household vulnerability and women's empowerment: evidence from India. World Development 36(12):2620-2642.

Garrard-Burnett, V.

2000 Aftermath: Women and Gender Issues in Postconflict Guatemala. USAID Working paper nr. 311. Washington, DC: U.S. Agency for International Development.

Giddens, A.

1984 Elements of the Theory of Structuration. *In* The Constitution of Society. Pp. 1-28. Berkeley and Los Angeles: University of California Press.

Godfrey, A.

2010 Household Gender and Resource Relations: Women in the Marketing Arena of Income Generating Crops in Uganda. *Eastern Africa Social Science Research Review* 26(2):1-30.

Goetz, A. and R. Gupta

1996 Who Takes the Credit? Gender, Power, and Control Over Loan use in Rural Credit Programs in Bangladesh. *World Development* 24(1):45-63.

Gutiérrez, M.

2009 Las Microfinanzas. El Sistema Financiero En Guatemala. CEPAL - Serie Financiamiento Del Desarrollo 213.

Hays, S.

1994 Structure and Agency and the Sticky Problem of Culture. *Sociological Theory* 12(1):57-72.

Hunnicut, G.

2009 Varieties of Patriarchy and Violence Against Women: Resurrecting “Patriarchy” as a Theoretical Tool. *Violence Against Women* 15(5):553-573.

Hunt, J. and N. Kasynathan

2001 Pathways to Empowerment? Reflections on Microfinance and Transformations in Gender Relations in South Asia. *In* Gender, Development and Money. C. Sweetman, ed. Oxford, UK: Oxfam.

2002 Reflections on Microfinance and women’s Empowerment. *Development Bulletin* 57:71-75.

Johnson, H. and W. Gordon

2000 Biting the Bullet: Civil Society, Social Learning and the Transformation of Local Governance. *World Development* 28(11):1891-1906.

Kabeer, N.

1998 Money can't Buy Me Love? Re-Evaluating Gender, Credit and Empowerment in Rural Bangladesh. . IDS Discussion Paper 363. Brighton, UK: Institute of Development Studies, University of Sussex.

1999 Resources, Agency, Achievements: Reflections on the Measurement of Women's Empowerment. *Development and Change* 30:435-464.

2005 Gender Equality and Women's Empowerment: A Critical Analysis of the Third Millennium Development Goal 1. *Gender & Development* 13(1):13-24.

Kenny, A. and C. Camenzind

2007 The Philian Experience in South Africa. *Napa Bulletin* 27:27-39.

Kottak, C

2007 *Cultural Anthropology*. 12th international edition. New York: McGraw-Hill.

Kulkarni, V. S.

2011 *Women's Empowerment and Microfinance: An Asian Perspective Study*. IFAD Occasional Paper 13.

Lakwo, A.

2006 *Microfinance, Rural Livelihoods, and Women's Empowerment in Uganda*. Ph.D. dissertation, Africa Studies Centre, Leiden.

Lamphere, L., with H. Ragoné and P. Zavella, eds.

1997 *Situated Lives: Gender and Culture in Everyday Life*. New York: Roudledge.

Ledgerwood, J.

1999 *Microfinance Handbook: Sustainable Banking with the Poor, an Institutional and Financial Perspective*. Washington D.C.: World Bank.

Little, W.

2000 Home as a Place of Exhibition and Performance: Mayan Household Transformations in Guatemala. *Ethnology* 39(2):163-181.

Malhotra, A., with S.R. Schuler and C. Boender

2002 Measuring women's Empowerment as a Variable in International Development. Background Paper for World Bank Workshop on Poverty and Gender: New Perspectives, 7 may 2002.

Matin, I., with D. Hulme and S. Rutherford

2002 Finance for the Poor: From Microcredit to Microfinancial Services. *Journal of International Development* 14:273-294.

Mayoux, L.

1998 Participatory Learning for women's Empowerment in Micro-Finance Programmes: Negotiating Complexity, Conflict and Change. *IDS Bulletin* 29(4):39-51.

Mayoux, L. and M. Hartl

2009 Gender and Rural Microfinance: Reaching and Empowering Women – a Guide for Practitioners. IFAD Report. Rome: International Fund for Agricultural Development.

Mohanty, C.

1988 Under Western Eyes: Feminist Scholarship and Colonial Discourses. *Feminist Review* 30:61-88.

Moore, H.

1992 Households and Gender Relations: The Modelling of the Economy. *In* Understanding Economic Process. S. Ortiz and S. Lees, eds. Pp. 131-51. New York: University Press of America.

Naciones Unidas en Guatemala

2000 Guatemala: La Fuerze Incluyente Del Desarrollo Humano, Informe De Desarrollo Humano 2000.Sistema de Naciones Unidas en Guatemala.

Nencel, L.

2007 Anthropology. *In* Introduction to Gender: Social Science Perspectives. J. Marchbank and G. Letherby, eds. Pp. 89-109. Harlow, England: Pearson Education Limited.

Newman, C. and S. Canagarajah

2000 Gender, Poverty, and Nonfarm Employment in Ghana and Uganda. Washington D.C.: The World Bank.

Otiso, K.

2006 Gender Roles, Marriage, and Family. *In* Culture and Customs of Uganda. Pp. 81-98. Greenwood Press.

Sanabria, H.

2007 The Anthropology of Latin America and the Caribbean. New York etc.: Pearson.

Sen, A.

1993 Capability and Well-being. *In* The Quality of Life. M. Nussbaum and A. Sen, eds. Helsinki: World Institute of Development Economics Research.

2001 The Many Faces of Gender Inequality. *The New Republic*:466-477.

Sewell, W.

1992 A Theory of Structure: Duality, Agency, and Transformation. *American Journal of Sociology* 98(1):1-29.

Stevens, E.

1973 Machismo and Marianismo. *Society* 10(6):57-63.

Swain, R. and F. Wallentin

2009 Does Microfinance Empower Women? Evidence from Self Help Groups in India. *International Review of Applied Economics* 23(5):541-556.

Digitale bronnen:

Fondesol

Electronic document, <http://www.fondesol.org/v1/index.php/es/>, accessed 06/03, 2013.

MIXmarket, 2012

Microfinance in Uganda: Country Briefing. Electronic document, <http://www.mixmarket.org/mfi/country/Uganda/report>, accessed 12/17, 2012.

Plan Uganda

2011 Village Savings and Loan Association (VSLA) Approach. Electronic document, <https://plan-international.org/files/Africa/RESA/uganda/village-savings-and-loan-association-vs-la-approach-plan-uganda2019s-experience>, accessed 12/17, 2012.

Bijlagen

Bijlage I – Dimensies van empowerment⁵

Dimension	Household	Community	Broader Arenas
Economic	Women's control over income; relative contribution to family support; access to and control of family resources	Women's access to employment; ownership of assets and land; access to credit; involvement and/or representation in local trade associations; access to markets	Women's representation in high paying jobs; women CEO's; representation of women's economic interests in macro-economic policies, state and federal budgets
Socio-Cultural	Women's freedom of movement; lack of discrimination against daughters; commitment to educating daughters	Women's visibility in and access to social spaces; access to modern transportation; participation in extra-familial groups and social networks; shift in patriarchal norms (such as son preference); symbolic representation of the female in myth and ritual	Women's literacy and access to a broad range of educational options; Positive media images of women, their roles and contributions
Familial/ Interpersonal	Participation in domestic decision-making; control over sexual relations; ability to make childbearing decisions, use contraception, access abortion; control over spouse selection and marriage timing; freedom from domestic violence	Shifts in marriage and kinship systems indicating greater value and autonomy for women (e.g. later marriages, self selection of spouses, reduction in the practice of dowry; acceptability of divorce); local campaigns against domestic violence	Regional/national trends in timing of marriage, options for divorce; political, legal, religious support for (or lack of active opposition to) such shifts; systems providing easy access to contraception, safe abortion, reproductive health services
Legal	Knowledge of legal rights; domestic support for exercising rights	Community mobilization for rights; campaigns for rights awareness; effective local enforcement of legal rights	Laws supporting women's rights, access to resources and options; Advocacy for rights and legislation; use of judicial system to redress rights violations
Political	Knowledge of political system and means of access to it; domestic support for political engagement; exercising the right to vote	Women's involvement or mobilization in the local political system/campaigns; support for specific candidates or legislation; representation in local bodies of government	Women's representation in regional and national bodies of government; strength as a voting bloc; representation of women's interests in effective lobbies and interest groups
Psychological	Self-esteem; self-efficacy; psychological well-being	Collective awareness of injustice, potential of mobilization	Women's sense of inclusion and entitlement; systemic acceptance of women's entitlement and inclusion

⁵ Bron:

Malhotra, A., and Schuler, S.R. & Boender, C.

2002 Measuring women's Empowerment as a Variable in International Development. Background Paper for World Bank Workshop on Poverty and Gender: New Perspectives, 7 May 2002: p. 13.

Bijlage II – Resumen

Este tesis se trata sobre la relación entre el microcrédito y el empoderamiento de las mujeres, examinado en el contexto de género. El estudio fue hecho en dos diferentes países, Guatemala y Uganda, durante los meses febrero, marzo y abril 2013. Oncko hizo su estudio en la zona semi-rural de Sololá, Guatemala, ayudado por Fondesol, una organización de microcrédito. Marlot estaba haciendo su estudio en Tuba, distrito de Tororo en Uganda. Ella se puso en contacto con sus informantes con la ayuda de Plan Uganda.

El problema se refiere en este tesis es la idea de que el acceso a las microfinanzas puede conducir automáticamente a empoderamiento de las mujeres. Varios autores cuestionan esta relación. Según Kulkarni (2011), la sociedad patriarcal, que implica la desigualdad de género, pone el mayor freno a la emancipación de la mujer. Esta estructura social impide el grado de empoderamiento con que se puede lograr con de las microfinanzas. Por lo tanto, la relación entre estos dos no es automática, pero puede ser influenciada por las estructuras como las relaciones de género. En esta tesis, se analiza el contexto de género dentro de los hogares en Guatemala y Uganda. De esta manera, nuestro objetivo es demostrar que la relación entre el microcrédito y el empoderamiento de las mujeres no es tan sencillo como algunos autores creen.

La información recogida se analizó con el uso de una sistema de analizar el empoderamiento de las mujeres hecho por Malhotra, Schuler & Boender (2002). Ellos argumentan que el empoderamiento debería examinado en seis diferentes dimensiones, pero no hay que ser empoderamiento en todas las dimensiones automáticamente. Las dimensiones que Malhotra et al (2002) distinguan son la económica, socio-cultural, familiar, jurídica, política y la psicológica. Empoderamiento dentro de estas dimensiones tambien puede ser en áreas diferentes: hay niveles de hogar, de comunidad y de áreas mas ancho. Por ejemplo, ‘libertad de mover’ es una operacionalización de empoderamiento en la dimension económica en el nivel de la casa.

Para las mujeres que tienen un microcrédito en Fondesol en Sololá, Guatemala, los ingresos que pueden generar gracias al crédito es muy importante. Con el crédito, que está prestado en grupos, ellas pueden empezar una microempresa. Esto puede ser una pequeña zapatería o un comedor, pero también una tienda donde se puede vender tortillas o artesanía. Con sus ventas las señoras ganan dinero, de que un parte deben retornar a Fondesol. La otra parte pueden utilizar para sus hogares, junto con el dinero que gana sus esposos. Al lado de sus negocios, las mujeres cuidan a sus esposos y los niños. Ellas lavan la ropa, cocinan y

limpian la casa. Sus esposos normalmente son ocupados con el trabajo todo el día, y cuando regresan a casa están demasiado cansados para ayudar a sus esposas.

Oncko encontró que sus informantes son empoderados en tres dimensiones distinguido por Malhotra et al. (2002). En la dimensión económica, socio-cultural y familiar las mujeres son empoderadas en el nivel de los hogares y comunidades. A menudo, el dinero que las mujeres hacen con la pequeña empresa que comenzó con el microcrédito es una parte importante de los ingresos del hogar. Junto con su esposo, la mujer toma las decisiones sobre estos ingresos. También en la dimensión familiar las mujeres toman decisiones, por ejemplo, acerca de tener hijos o el hogar. Además de eso, los informantes de Oncko están empoderados en la dimensión socio-cultural. Ellas participan en grupos extrafamiliares y las redes sociales, como un grupo de microcrédito en Fondesol. Esta participación es por Malhotra et al. (2002) la puesta en práctica de empoderamiento. No se sabe si los informantes de Oncko también tienen empoderamiento en las otras tres dimensiones: jurídica, política y psicológica: no tenemos la información para responder a esa pregunta.

En Tuba, Uganda, no hay mucha diferencia entre el grado de empoderamiento de varios informantes de Marlot. Se ha demostrado que varias mujeres tienen ingresos propios, mientras que otros no lo tienen. Parece que tener un ingreso propio tiene influencia en empoderamiento económico y familiar. Los informantes con un ingreso propio tenían más posibilidades de tomar decisiones dentro del hogar que las mujeres que no ganaron un ingreso propio. Pensamos que la actitud del esposo a su esposa con un ingreso propio tiene un gran impacto. En Uganda, los hombres tienen la responsabilidad de cuidar de las cosas financieras de los hogares, originado de valores patriarcales. Si una mujer quiere iniciar una pequeña empresa propia, su marido tiene que dar permiso para esto. Parece que los valores patriarcales también tienen impacto en otras dimensiones. Todavía existe discriminación hacia las mujeres en la esfera de la movilidad y la educación. La suposición de Kulkarni (2011) que la sociedad patriarcal puede limitar el grado de empoderamiento resulta de tener razón en Uganda.

Aunque nuestra investigación muestra que el acceso al microcrédito resulta en el desarrollo económico, la pregunta se queda si el microcrédito también lleva el empoderamiento a las mujeres. La comparación entre Sololá y Tuba muestra diferencias en el grado de empoderamiento de nuestros informantes. En Sololá, las mujeres tienen el empoderamiento en la dimensión económica, socio-cultural y familiar nombrado por Malhotra et al. (2002) a un grado bastante alto, mientras que las mujeres en Tuba no están empoderadas tanto. Esto apoya nuestra crítica en el supuesto de que el vínculo entre el microcrédito y el empoderamiento de las mujeres es automática. Hemos examinado si la

sociedad patriarcal como Kulkarni (2011) supone es el mayor freno a esta relación. Nuestros datos muestran que en Tuba, la estructura patriarcal sigue siendo fuerte, y sus límites son poco variable. En Sololá, los límites han cambiado bastante en los últimos años, y la influencia de los valores y principios patriarcales tradicionales es menor que en Tuba. Estos resultados, junto con el hallazgo de las mujeres el empoderamiento de Sololá es bastante alta, apoyarían la visión de Kulkarni. Sin embargo, nos preguntamos si existe una relación directa en Sololá entre el microcrédito y empoderamiento de las mujeres.

Según Malhotra et al. (2002), tener acceso a los recursos financieros es una forma de empoderamiento económico. Esto implica que las mujeres teniendo acceso al microcrédito en parte ya están empoderadas. Los informantes en Uganda apoyan esta visión, diciendo que hay varias mujeres en su comunidad que no tienen la posibilidad de participar en un grupo de microfinanzas. Ellas están restringidos por sus maridos, los informantes de Marlot dicen. La libertad de la movilidad parece de tener una influencia sobre el acceso de las mujeres a los microcréditos. De esta manera, la conexión entre el microcrédito y el empoderamiento de las mujeres, considerada como la primera subyaciendo a la segunda, probablemente debería ser considerado al revés. Eso implica que el empoderamiento de las mujeres es un proceso que se produce antes de tener (el acceso a) el microcrédito.

Bijlage III – Summary

This thesis is about the relation between microcredit and women empowerment, examined in the gender context. The research was conducted in two different countries, Guatemala and Uganda during february, march and april 2013. Oncko was doing research in the semi-rural area of Sololá, Guatemala, with the help of Fondesol, a microcreditorganisation. Marlot did her research in Tororo, Tuba in Uganda. She got in contact with her informants thanks to the help of Plan Uganda.

The problem this thesis concerns is the idea that access to microfinance can automatically lead to women empowerment. Various authors question this link. According to Kulkarni (2011), the patriarchal society, which entails gender-inequality, puts the biggest brake on women empowerment. This social structure impedes the degree of empowerment with can be accomplished through microfinance. Therefore, the relation between these two is not automatic, but can be influenced by structures like gender relations. In this thesis, we examine the gender context within households in Guatemala and Uganda. By doing so, we aim to show that the relation between microcredit and women empowerment is not this simple as some authors believe.

The data we gathered is analyzed with the use of a framework offered by Malhotra, Schuler & Boender (2002). They argue that empowerment should be acquired on six different dimensions, but women do not have to be empowered on every dimension automatically. Malhotra et al. name an economic, socio-cultural, familial, legal, political and psychological dimension. Empowerment within these dimensions can also be on different areas: they distinguish a household, community and ‘broader arenas’ level. For example, ‘Women’s freedom of movement’ is one operationalization of women empowerment on economic dimension on household level.

For the women having a microcredit at Fondesol in Sololá, Guatemala, the income they are able to generate thanks to the credit is really important. With the credit, which they loan in groups, they are able to start a small enterprise. This can be a small shoe-shop or a restaurant, but also a shop where they can sell tortilla’s or crafts. With their sales they make money, which they have to return to Fondesol partly. The other part they can use for their households, together with the money their husband earns. Beside their business, the women also take care of the housekeeping. Their usually cook, wash cloths and look after the children. The husbands normally are all day busy working, and when they get home they are too tired so help their wives.

The women Oncko spoke to are partly empowered on three dimensions named by Malhotra et al. (2002). On the economic, socio-cultural and familial dimension women are both on household and community level to a certain extent empowered. Often the money the women make with the small enterprise they started with microcredit is an important part of the household income. Together with her husband, the woman takes decisions about this income. Also on familial dimension women takes decisions, e.g. about childbearing or the household. Besides that, Oncko's informants are empowered on socio-cultural area. They participate in extra-familial groups and social networks, like a microcredit group of Fondesol. This participation is for Malhotra et al. (2002) an operationalization of empowerment. It's uncertain if Oncko's informants are also empowered on the other three dimensions: legal, political and psychological: he doesn't have the information to answer that question.

In Tuba, Uganda, there is much difference between the degree of empowerment of various informants of Marlot. It has been shown that several women have their own income, whereas others don't. Having an own income seems to have influence on both economic as familial empowerment. It turned out that informants with an own income did have much more possibilities to make decisions within the household than women who did not have an own income. The attitude of the husband towards women with an own income does have great impact, we think. Following patriarchal values men do have the responsibility to take care of the financial issues of households. If a woman wants to start an own small enterprise, her husband has to give permission for this. These patriarchal values also seem to have impact on other dimensions. There still exists discrimination towards women in the field of mobility and education. Kulkarni's (2011) assumption that the patriarchal society can limit the degree of empowerment turns out to be right in Tuba.

Although our research shows that access to microcredit led to economic development, it's the question if it also leads to women empowerment. The comparison between Sololá and Tuba brings up differences in the degree of empowerment of our informants. In Sololá, the women are empowered on the economic, socio-cultural and familial dimension named by Malhotra et al. (2002) to quite a high degree, whereas women in Tuba are not empowered to such an extent. This supports our criticism on the assumption that the link between microcredit and women empowerment is an automatic one. We examined if the patriarchal society like Kulkarni (2011) supposes is the biggest brake on this relation. Our data shows that in Tuba, the patriarchal structure is still strong, and it's boundaries are little variable. In Sololá, the boundaries have changed the last years, and the influence of traditional patriarchal values and principles is less than in Tuba. These findings, combined with the finding of the

women empowerment in Sololá being quite high, would support Kulkarni's vision. However, we question if there is a direct link in Sololá between microcredit and women empowerment.

According to Malhotra et al. (2002), having access to financial resources is a form of economic empowerment. This implies that women having access to microcredit are already empowered to a certain degree. Informants in Uganda support this vision, saying that there are several women in their community not have the possibility to take part in a microfinance-group. They are restricted by their husbands, our informants say. Freedom of mobility seems to have an influence on women's access to microcredit. In this way, the link between microcredit and women empowerment, seen as the first underlying the second, should probably be seen the other way around. This vision implies that women empowerment is a process which occurs prior to (access to) microcredit.